

**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця**

Факультет економіки і права

Кафедра правового регулювання економіки

ЗБІРНИК

*матеріалів Науково-практичної конференції
«Захист прав людини в умовах воєнного стану»
(Харків, 31 січня 2023 року)*

Харків 2023

УДК 342.78

Захист прав людини в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]: Збірник матеріалів Науково-практичної конференції; 31 січня 2023 року. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. 128 с.

У Збірнику розміщено матеріали, що були подані на Науково-практичну конференцію «Захист прав людини в умовах воєнного стану», (31 січня 2023 року, м. Харків). Представлені матеріали охоплюють широке коло дискусійних питань щодо проблем захисту прав людини.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

Відображена у доповідях наукова позиція авторів може не співпадати з думкою редакції. Автори несуть повну відповідальність за висловлені ідеї, висновки та пропозиції.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі у репозитарії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (<http://www.repository.hneu.edu.ua/>).

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2023
© Автори доповідей, 2023

ЗМІСТ

ЯРОШЕНКО О.М., ВАПНЯРЧУК Н.М.

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ У НАУКОВІЙ СФЕРІ...5

АНШЛОГОВ О. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ10

КИРИЧЕНКО Ю.М.

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ, ПРАВОПОРЯДКУ, ОХОРОНИ ПРАВ,
СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ14

БРУСІЛЬЦЕВА Г.М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ.....21

ВАГАНОВА І.М.

ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ26

ВОДОРЄЗОВА С.Б.

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ33

ЄРОФЄЄНКО Л.В.

ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ36

ЛИСЯК О.І.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АСОЦІЙОВАНИХ ЧЛЕНІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КООПЕРАТИВУ43

ЛУК'ЯНЧИКОВ О.М.

ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВІЛЬНО ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ48

МАТВЄЄВА А.В.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У УМОВАХ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ56

ОСТАПЕНКО О.Г.

РОЛЬ ООН У ВИРШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В
УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ62

ПЕТРИШИНА М.О.

МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ...73

ПОДРЕЗ-РЯПОЛОВА І.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ОКРЕМІ ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ.....77

РОГОВА О.Г.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ.....81

РОЗГОН О.В.

АВТОРСЬКІ ПРАВА НА NFT І ПРАВА, НАДАНІ NFT: ТОЧКИ ПЕРЕТИНАННЯ.....87

СЕЛІВАНОВА І.А.

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ:
ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА.....93

СЕМЕНОВА М. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУДОЧИНСТВА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ100

МАНЖАК Б.С.

ПРАЦІВНИК ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ТРУДОВОГО ПРАВА.....107

ХРУСТОВА М.Г.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ :
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....111

РЕЗНІКОВА В.П.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ120

УДК 349.2

Ярошенко Олег Миколайович
доктор юридичних наук, професор
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
член-кореспондент НАПрН України
ORCID 0000-0001-9022-4726

Вапнярчук Наталія Миколаївна
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0003-2764-3826

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ У НАУКОВІЙ СФЕРІ

Перехід на інноваційну модель розвитку економіки країни неможливий без створення умов для безпечної, якісної, ефективної праці з гідною оплатою в різних секторах економіки, що сприяє реалізації людського потенціалу, розвиток якого є визначальним для подальшої долі економічної, політичної, соціальної, духовної сфер життя країни й створення умов для її переходу до інноваційної моделі функціонування системи держави. Комплексним механізмом вирішення накопичених проблем у соціально-трудовій сфері країни є реалізація Концепції гідної праці на всіх рівнях.

Концепцією гідної праці охоплюються такі ключові складники: – можливість одержати роботу, тобто реальна можливість знайти роботу та реалізувати економічну активність для всіх бажаючих працездатних осіб на ринку праці, оскільки гідна праця неможлива без наявності роботи як такої; – праця в умовах свободи означає вільний вибір форми зайнятості, стабільність і добровільність зайнятості; самостійність на роботі. Праця не має бути нав'язаною людині примусово. Неприйнятність певних форм праці означає заборону рабської та кабальної, а також дитячої праці, особливо її найгірших форм; – продуктивна зайнятість має виняткове значення, позаяк дозволяє

працівникам заробляти прийнятні кошти для існування їх самих та їхніх сімей, дає можливість розвитку професійних навичок, а також забезпечує сталий розвиток і зміцнює конкурентоспроможність виробництва та країни в цілому; – рівність у праці відображає потреби трудящих у справедливих і рівних можливостях на виробництві, відсутність дискримінації на робочому місці та в доступі до роботи, можливість поєднання трудової діяльності з особистим життям та сімейними обов'язками; – безпека на виробництві означає безпечні умови праці, наявність пенсійного забезпечення та можливість одержати допомогу в разі погіршення здоров'я, втрати роботи та в інших випадках; – гідність у праці вимагає уважного ставлення до трудящих та їхніх проблем, збереження людської гідності на роботі, що передбачає повагу до працівників, право на вільне висловлювання власних поглядів та участь у прийнятті рішень стосовно умов роботи; – свобода професійних об'єднань передбачає можливість участі й представництва в професійних організаціях і об'єднаннях, створення представницьких органів та укладання колективних договорів. Як бачимо одним із складників Концепції визначено – гідну оплату праці, щоб працівники отримували прийнятні кошти для існування їх самих та їхніх сімей.

Україна як член МОП активно підтримує ідеї Концепції гідної праці та впроваджує їх у життя завдяки національній Програмі гідної праці МОП для України. Нині розроблюється вже п'ята така Програма на 2020–2024 роки [1], яка має на меті вирішення проблем, які належать до сфери ключових технічних експертних знань МОП. На сьогодні є вже багато позитивних практичних результатів упровадження цих Програм у нашій країні, але на деяких напрямках ідею гідної праці, зокрема її гідної оплати не вдається втілити в життя досить ефективно. Особливо це стосується наукової сфери, яка є більш складною, оскільки потребує не просто чіткого та неупередженого виконання покладених на працівника обов'язків, які зазвичай здійснюються автоматично, без застосування розумових здібностей та волі, а потребує певного аналізу своєї діяльності, вибору оптимального рішення, яке виникає у ході виконання

конкретного завдання тощо, і тому працівники (наукові співробітники), які відносяться до неї потребують гідної оплати своєї праці.

Сьогодні наукову сферу продовжують залишати найбільш творчі вчені, в тому числі молоді науковці, що зумовлено не тільки оплатою їх праці, а й скороченням бюджетного фінансування фундаментальних досліджень та відсутністю попиту на прикладні дослідження та розробки з боку підприємств, які самі опинилися в складному становищі. І тому наукові працівники вимушені виїздити за кордон, де рівень розвитку дослідницьких інфраструктур значно вищий за вітчизняний, де є можливість в повній мірі реалізувати свій науковий потенціал. І, як наслідок, суттєво знижується конкурентоспроможність наукових досліджень та науково-технічних розробок, уповільнюється розвиток національної економіки, стає неможливою розбудова суспільства, що базується на знаннях, створюється суттєва загроза майбутньому розвитку науки в Україні.

Особливо відчутний відтік наукового потенціалу за кордон спостерігається сьогодні, коли війна змусила багатьох науковців, так як бойові дії на території України суттєво ускладнюють діяльність наукових установ, окремі з яких опинилися на територіях, захоплених російськими загарбниками, покинути країну, щоб зберегти власне життя та життя членів своїх родин. І тому якщо специфіка виконання роботи передбачає можливість її здійснення віддалено за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій роботодавцю доцільно прийняти рішення про переведення працівника на дистанційну роботу. Відповідно до ч. 1 ст. 60² КЗпП дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Як бачимо, указана норма не містить заборони виконання такої дистанційної роботи за кордоном. І це є цілком правильним, оскільки таким чином, зокрема не буде втрачено науковий потенціал країни.

При цьому працівник, виконуючи роботу дистанційно, має такі ж самі права, як і працівник, який виконує традиційні форми роботи, передбачені ст. 2 КЗпП України, тобто її виконання не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників. І тому під час проведення оплати за виконану роботу мають бути дотримані норми ст. 115 КЗпП України щодо виплати заробітної плати не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2] роботодавець повинен вжити всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Якщо ж неможливо своєчасно виплатити заробітну плату внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

Отже, забезпечення права на гідну оплату праці є одним із важливих складників Концепції гідної праці, без якого неможливо реалізувати конституційне право людини на працю, забезпечити чіткий і прозорий механізм її оплати. Для України створення гідних умов праці, її гідної оплати, належних, безпечних і здорових умов праці в сучасних умовах набуває вагомого значення, оскільки це не лише обов'язок держави щодо виконання конституційних гарантій, а й відчутний крок до подолання економічних і соціальних труднощів. І тому сьогодні пріоритетними напрями наукової політики повинно бути вироблення, прийняття та реалізація рішень, спрямованих на збереження і розвиток кадрового потенціалу науки, забезпечення його життєдіяльності, встановлення порядку і процедур, що визначають найбільш ефективне використання людських ресурсів. Концепція гідної праці, одним із основних складників якої є гідна оплата праці, повинна стати основою соціально-економічної політики України, її одним із основних напрямів.

Література:

1. Програма гідної праці для України на 2020–2024 рр. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_774455.pdf.

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

УДК 342.9

Анпілогов Олег Вікторович
*доктор юридичних наук, професор кафедри
правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Продовження воєнних дій в Україні формує велику кількість викликів для держави, особливо, що стосуються захисту найбільш уразливих категорій населення. Одним із таких викликів, відповідь на який не може мати відтермінування, є створення ефективного адміністративно-правового механізму захисту прав дітей в умовах воєнного стану. Адже війна, яка випала тяжкою долею на нашу державу, об'єктивно обумовлює формування значного числа ризиків для життя і здоров'я дітей, їх свободи і недоторканості. Втрата домівки, батьків або піклувальників, відсутність засобів та продуктів першої необхідності, доступу до медичної допомоги і т.п. - все це може призвести до катастрофічних наслідків у долі українських дітей. І держава, що зобов'язана піклуватись про дітей як про своє власне майбутнє, повинна вже мати і впроваджувати у практику заходи захисту прав дітей для мінімізації вищеозначених ризиків.

Так, від 17 березня 2022 р. набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» (далі - Постанова) [1]. Відповідно до Постанови утворений Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України і утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Основними завданнями Координаційного штабу є: координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації

Соціально-правові аспекти захисту прав дітей 8 дітей, зокрема дітей з інвалідністю та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, створення безпечних умов для їх перебування; координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування; координація заходів щодо забезпечення розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави транзитного перебування; здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій; визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану; прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей; моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей в Україні у державах їх тимчасового перебування, які виїхали за межі України, а також організація їх повернення в Україну; інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану; поширення інформації про діяльність Координаційного штабу. Слід зазначити, що роботою Координаційного штабу охоплено заклади для дітей всіх типів, форм власності та підпорядкування, зокрема тих, які підпорядковані Мінсоцполітики, МОН, МОЗ, Міноборони, МКІП, Мінмолодьспорту, та діяльність яких забезпечується недержавними організаціями.

За час роботи Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану розроблено алгоритм переміщення, забезпечення Соціально-правові аспекти захисту прав дітей 9 розміщення, належного догляду та виховання дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, що розташовані в зоні активних бойових дій або наближених до неї населених пунктах. Алгоритм затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 «Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану» [2]. Крім того, забезпечено постійний моніторинг: потреб в евакуації дітей, які перебували в закладах, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів, піклувальників, сімей патронатних вихователів; переміщень (евакуації) цих дітей та сімей в межах України та за кордон; розроблено технічне завдання для створення електронної системи моніторингу переміщень (евакуації) дітей на базі ЄІАС «Діти»; запущено спеціальний чат-бот в Telegram «Дитина не сама» тощо [3].

Таким чином, механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в умовах воєнного стану передусім включає діяльність Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, який здійснює консультативно-дорадчу, координаційну, моніторингову діяльність за вказаним напрямком. Проте потребує налагодження безпосередньо діяльність служб із захисту прав дітей на місцях. У зв'язку з тим пропонується створити спеціалізовані служби у справах захисту прав дітей у всіх областях України, підпорядковані у тому числі Міністерству оборони України, із залученням військовослужбовців у практику захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Література :

1. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня

2022 року № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text>

2. Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF#Text>

3. Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. 30 днів роботи. URL: <https://ombudsman.gov.ua/-storage/app/media/uploadedfiles/finalkoordinatsiiniishtabzpitanzakhistupravditinivumovakh.pdf>

УДК 342.25

Кириченко Юлія Миколаївна
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. Семена Кузнеця*

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ, ПРАВОПОРЯДКУ, ОХОРОНИ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже майже рік в Україні триває повномасштабна війна, яка змінила як життя усіх українців, так і діяльність державних і самоврядних інституцій.

В перші часи після вторгнення ворога було видано Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1], відповідно до якого обласні та Київська міська державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування мали утворити ради оборони та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Окремо було регламентовано створення військово-цивільних адміністрацій на територіях активних бойових дій.

Та незважаючи на запровадження воєнного стану в Україні, згідно з ч. 2 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], органи місцевого самоврядування і надалі продовжують здійснювати повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України.

На долю органів місцевого самоврядування випали і додаткові функції, що пов'язані з великим напливом внутрішньо переміщених осіб. Саме на органи місцевого самоврядування покладено організацію реєстрації статусу внутрішньо переміщених осіб, видачу відповідних довідок, а також забезпечення розміщення людей, що були вимушені покинути свої оселі.

Прийняті зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачають не лише врегулювання здійснення повноважень органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, а й спрощення процедури

прийняття кадрових рішень щодо посад в органах місцевого самоврядування, посад керівників суб'єктів комунального сектору економіки тощо.

Відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов'язковим інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин, щодо:

- 1) звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд, у тому числі тих, що були встановлені, але не введені в експлуатацію у встановленому законодавством порядку;
- 2) обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій;
- 3) демонтажу будівель і споруд, які за результатами обстеження, визначеного пунктом 2 цієї частини, визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (крім об'єктів оборонного і спеціального призначення, об'єктів культурної спадщини та об'єктів, на які поширюється дія Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»). Згідно з ч. 5 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення щодо: 1) передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану; 2) створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників таких установ, залучення фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги; 3) боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями; 4) поводження з небезпечними відходами.

Сьогодні продовжується активна робота над удосконаленням нормативно-правової бази, яка регулює роботу місцевого самоврядування. Зокрема, 13 квітня 2022 зареєстровано законопроект № 7283 «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», який дозволить розширити правові можливості залучення мешканців і громадських організацій до вироблення рішень на рівні місцевого самоврядування.

Системний аналіз функцій місцевого самоврядування свідчить про наявність у територіальній громаді функції забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, яка є складовим елементом більш загальної (основної) політико-адміністративної функції, що і вказує на відповідне місце та роль цього напряму діяльності територіальній громаді в системі функцій місцевого самоврядування.

Відповідно до чинного законодавства України органи місцевого самоврядування мають досить широкий спектр повноважень щодо створення безпечних та комфортних умов життя у відповідних територіальних громадах, а також забезпечення певних потреб місцевого населення. До повноважень місцевих рад належить затвердження цільових програм, спрямованих на розвиток безпечного середовища. Разом з тим, слід наголосити, що місцева програма стане ефективною лише тоді, коли буде «не просто формальним документом, а проявом активізації локальних ініціатив, які покликані вирішити конкретні проблеми на певній території» [3, с. 80], зокрема, у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Децентралізація публічної влади, становлення місцевого самоврядування та розширення повноважень органів місцевої влади має передбачити й удосконалення організації на місцевому рівні забезпечення законності та правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Як зазначає М. В. Ковалів, пріоритетними тут повинні стати питання забезпечення

публічної безпеки у вигляді особливого напрямку, націленого і на вирішення соціально-економічних завдань, і на забезпечення захищеності всіх сфер життєдіяльності громадян на території конкретних місцевих утворень [4, с. 198].

Ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює за виконавчими органами місцевих рад повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [5]. Кодекс цивільного захисту України у ч. 2 ст. 19 містить перелік повноважень органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту тощо [6].

Аналіз правових норм щодо наділення повноваженнями органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян дає можливість виокремити наступні адміністративні процедури, через здійснення яких реалізуються повноваження у зазначеній галузі, а саме: нормотворчі, установчі, дозвільно-реєстраційні, контрольно-наглядові, координаційно-погоджувальні тощо.

В будь-якій сфері суспільної діяльності значну частку складають нормотворчі процедури, результатом здійснення яких є прийняття нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування, які містять загальнообов'язкові норми права щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян.

В межах установчих адміністративних процедур органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства можуть створювати комунальні аварійно-рятувальні служби, адміністративні комісії та комісії з питань боротьби зі злочинністю, служби у справах дітей та спостережні служби.

Особливу цікавість викликає передбачене законодавством України право органів місцевого самоврядування створювати відповідно до закону міліцію. Водночас, відсутність спеціального закону не дає можливості органам місцевого самоврядування реалізувати норму щодо створення місцевої міліції

за рахунок коштів місцевого самоврядування.

Ще в 2015 році до Верховної Ради України було подано законопроект «Про муніципальну варту», в якому передбачалося створення муніципальної варти як органу в системі місцевого самоврядування з метою забезпечення на території, що перебуває під юрисдикцією відповідної ради, охорони громадського порядку, законності, прав, свобод і законних інтересів громадян та утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету [7]. Однак, і досі ані зазначений закон, ані інший закон, який би визначав правові та організаційні засади діяльності муніципальної поліції, її основні завдання та функції, принципи діяльності та організації управління, не було прийнято. Тим часом, в деяких містах України (наприклад, у Києві, Дніпрі, Ужгороді, Львові, Одесі тощо) муніципальні варти вже працюють на підставі рішень місцевих рад.

Отже, в межах проведення реформи публічної влади в Україні шляхом її децентралізації вкрай необхідним є прийняття окремого закону, який не лише передбачатиме право органів місцевого самоврядування на створення муніципальної поліції, а й забезпечить реальну здатність виконання відповідними органами місцевої влади передбаченого законодавством про місцеве самоврядування власного (самоврядного) повноваження щодо створення муніципальної поліції на термін повноважень місцевої ради для реалізації однієї з головних функцій місцевого самоврядування – забезпечення законності та правопорядку, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян в межах відповідного населеного пункту. При цьому посада керівника муніципальної поліції має бути виборною, як і посада сільського, селищного, міського голови, що збільшить його відповідальність перед територіальною громадою.

Будь-яка демократична держава світу прагне до збільшення свого економічного потенціалу, політичної стабільності та соціальної рівності, що є неможливим без становлення правової держави і громадянського суспільства, утвердження в державі принципів верховенства права і закону, справедливості

та гуманізму, пріоритету прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також зміцнення законності та правопорядку.

В умовах суспільно-політичних перетворень та децентралізації органів публічної влади, зумовлених прагненням України до євроінтеграції, удосконалення законодавчого регулювання у сфері забезпечення публічного порядку та додержання прав, свобод і законних інтересів громадян та підвищення його ефективності, важливого значення набувають питання здійснення органами місцевого самоврядування адміністративних процедур щодо виконання передбачених законодавством України повноважень із забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Не викликає сумнівів, що цінність місцевого самоврядування полягає в тому, що цей інститут публічної влади є найбільш наближеним до населення, тому саме йому найкраще мають бути відомі повсякденні проблеми та потреби територіальної громади. Отже, реалізуючи повноваження у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, діяльність органів місцевого самоврядування має бути спрямована на підтримання безпечних, сприятливих умов для життєдіяльності територіальних громад задля реалізації конституційної норми, яка проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

24 лютого 2022 року війна поставила перед усіма громадянами України, органами публічної влади та їх посадовими особами нові завдання та виклики, і передусім це стосується органів місцевого самоврядування, на які покладено повноваження із забезпечення потреб місцевого населення. Адже саме від ефективності роботи органів місцевого самоврядування залежить те, наскільки життєспроможною буде територіальна громада, особливо в умовах широкомасштабної військової агресії.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Шадська У. Безпека громади: пошук спільних рішень. Посібник. Київ, 2018. 148 с.
4. Ковалів М. В. Забезпечення громадського порядку органами місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 194 –201.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
6. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
7. Проект Закону України «Про муніципальну варту» прийнято у першому читанні. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/337>.

УДК 341.3

Брусільцева Г.М.

ORCID 0000-0003-3759-460X

*доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

В умовах нових викликів існування міжнародного правопорядку, спричинених міжнародними озброєними конфліктами, анексіями територій, здійснення актів геноциду, окупацією територій тощо виникає необхідність забезпечення захисту прав цивільних осіб, які знаходяться на окупованих територіях чи територіях міжнародного або не міжнародного конфлікту. Особливо болючими ці питання постали в час застосування військової агресії Росії по відношенню до нашої країни. Мільйони цивільних осіб майже третини території України постраждали й досі страждають від військових дій, сотні тисяч громадян втратили своє майно та залишилися без домівок, інші були вимушені залишити свої зруйновані або напівзруйновані помешкання та виїхати, рятуючи своє життя та життя своїх близьких. Але найболючішими подіями стали факти масової загибелі багатьох цивільних осіб, які були вбиті російськими загарбниками внаслідок скоєних ними злочинів проти людства. За даними моніторингової місії ООН з прав людини за період з 24 лютого 2022 року до 18 грудня 2022 року кількість жертв війни серед цивільних осіб в Україні становить 17595 випадків, з них 6826 загиблих і 10759 поранених. За категоріями осіб загиблих 2686 становлять чоловіки, 1822 – жінки, 428 – діти та 1890 дорослих, стать яких ще не вдалось встановити. Серед поранених 2336 осіб становлять чоловіки, 1690 – жінки, 790 – діти, а також 5953 дорослих, стать яких ще не вдалось встановити. Найбільше скоєних злочинів проти

цивільного населення приходиться на Донецьку і Луганську області: 9620 випадків (4036 загиблих і 5584 поранених). В інших областях України (м. Київ, Черкаській, Чернігівській, Івано-Франківській, Харківській, Херсонській, Кіровоградській, Київській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Запорізькій, Дніпропетровській, Хмельницькій, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Вінницькій, Волинській та Житомирській областях) у місцях, які перебували під контролем Уряду на момент, коли сталися жертви, зафіксовано 7975 випадків (2790 загиблих та 5185 поранених). На території, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними з нею озброєними групами: 2101 випадок (483 загиблих і 1618 поранених). Всі ці жахливі цифри є вже встановленими, проте дуже багато осіб вважаються зниклими безвісті, тому кількість жертв цієї війни буде набагато більше. Існування такої сумної статистики не вкладається в здоровому глузді в час існування сучасної системи міжнародного права, що складається з численної кількості міжнародних конвенцій в сфері гуманітарного права та захисту прав людини. Крім того, існування системи міжнародних інституцій, які опікуються питаннями дотримання основоположних принципів міжнародного гуманітарного права для забезпечення миру, безпеки та міжнародного правопорядку повинно протидіяти різноманітними правовими заходами до скоєнню військових злочинів проти людства.

Головні принципи міжнародного гуманітарного права, які забезпечують захист цивільних осіб, встановлені в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [1]. В ньому зазначається, що невід'ємними правами людини є право на життя, свободу і безпеку; заборона катувань і жорстокого поводження; заборона несанкціонованого арешту і утримання під вартою; право на справедливий суд; право гуманного поводження з особами, позбавленими волі; право на захист від незаконного втручання в особисте і сімейне життя, заборона посягання на недоторканність житла, таємницю кореспонденції; право на свободу думки та її вираження, свободу зібрань та асоціацій. В Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколі № 12 до Конвенції [2,3] наголошується на неприпустимості

дискримінації (поводження з усіма людьми не повинне мати розходжень, заснованих на ознаках раси, статі, національності, мови, соціального походження, матеріального становища, політичних, філософських, релігійних переконань або яких-небудь інших подібних критеріїв). Ці принципи є загальними застосовуються незалежно від того, знаходяться вони юридично в стані війни чи ні.

Інша група принципів, що відноситься до права війни, проголошена в Гаазьких конвенції 1907 та 1954 років, Женевській конвенція про захист цивільного населення під час війни 1945 року, Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Зазначені документи визначають особливості захисту прав цивільних осіб в умовах військового конфлікту та відрізняються специфікою застосування в залежності від статусу територій: підконтрольних території воюючих сторін та окупаційних територій.

Так, Гаазька конвенція 1907 року [4] встановлює міжнародно-правові норми забезпечення захисту цивільних осіб, що знаходяться на окупованій території. Відповідно до ст. 46 цієї Конвенції сімейна гідність і права, життя фізичних осіб і приватна власність, а також релігійні переконання і обряди повинні поважатися. Забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику (ст. 45). Окрім цього, міжнародний захист цивільних осіб на окупованих територіях розкривається в розділі III Женевської конвенції 1945 року. В статтях цього розділу окреслюються питання переміщення осіб, зокрема забороняється їх примусове переселення, депортація, забороняється також примушення цивільних осіб служити в збройних силах окупаційної влади або окупаційної держави. Встановлюються також зобов'язання окупаційної держави щодо забезпечення цивільних осіб, що знаходяться на території, продуктами харчування, медичними матеріалами тощо.

Відповідно до Женевської конвенції 1945 року та Додатковому протоколу до неї «цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні

бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення» [5,6]. Забороняється вдаватися до голоду та терору по відношенню до цивільного населення як методу ведення війни. Особливим захистом повинні бути забезпечені жінки та діти. Неприпустимо здійснення проти них будь-яких посягань, примусу, зґвалтувань тощо. Вказується також на неприпустимість в жодному разі здійснення нападів на цивільні об'єкти, їх знищення, доведення до непридатності, навіть в тому випадку якщо є сумніви використання їх за цивільним призначенням.

У консультативному висновку Міжнародного суду ООН у справі про правомірність погрози або застосування ядерної зброї, також згадуються принципи захисту мирного населення і цивільних об'єктів; заборони нападу на мирне населення і застосування невибіркової зброї [7].

Отже, можна виділити наступні групи принципів щодо захисту прав цивільних осіб в контексті міжнародного гуманітарного права:

загальні принципи, які не залежать від статусу конфлікуючих сторін та наявності самого військового конфлікту. Вони повинні забезпечувати гуманне ставлення до людини, неприпустимості її дискримінації, відповідальності за порушення норм і принципів, що стосуються прав людини, сформованих у загальних та звичаєвих нормах міжнародного права.

принципи захисту цивільних осіб в умовах військового конфлікту, які класифікуються по наступним критеріям:

обмеження по особам (цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями);

обмеження по об'єктах (напади повинні бути строго обмежені військовими об'єктами);

обмеження по засобах і методах ведення воєнних дій (забороняється використовувати проти будь-кого зброю або методи ведення воєнних дій, здатні заподіяти зайву шкоду або надмірні страждання).

Систематизація зазначених принципів за класифікаційними ознаками має істотне значення для ефективності міжнародного гуманітарного права, зокрема до правильної оцінки міжнародних та внутрішньодержавних актів, які регламентують дії збройних сил та їх відповідальність під час бойових дій. А головне дозволить чітко встановити ті «червоні лінії», які ні в якому випадку не можна перетинати по відношенню до цивільного населення або окремих осіб, що проживають на тих чи інших територіях.

Література:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 29.01.2023).

2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 29.01.2023).

3. Протокол №12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text (дата звернення 29.01.2023).

4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення 29.01.2023).

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 29.01.2023).

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 30.01.2023).

7. Висновок Міжнародного суду ООН у справі про правомірність погрози або застосування ядерної зброї у військовому конфлікті // Офіційний сайт Міжнародного суду ООН. URL : <https://www.icj-cij.org/en/case/93> (дата звернення 30.01.2023)

УДК 349.2

Ваганова Ірина Михайлівна, .
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання
економіки Харківського національного
економічного університету імені Семена Кузнеця*

ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З розвитком новітніх технологій набули популярності нестандартні форми зайнятості, однією з яких є дистанційна. По всьому світу вона почала широко використовуватись у період пандемії COVID-19. Правове регулювання дистанційної зайнятості в Україні почало розроблятися та застосовуватися саме у цей період.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року встановлення відносно безпечних умов праці, трудової активності населення та трудових відносин стало важливим для того, щоб зберегти мінімальну економічну рівновагу та конкурентоспроможність нашої держави. Через це населення України продовжило роботу у дистанційному форматі з бомбосховищ, інших міст, чи навіть країн.

Це означає, що наша держава повернулася до стандартів дистанційної зайнятості, впроваджених за період пандемії COVID-19. Але під час воєнного стану змінилися норми правового регулювання, умови та можливості впровадження та використання дистанційної зайнятості.

Хоча питання щодо правового регулювання дистанційної зайнятості вже було розглянуто у роботах багатьох авторів, все ж ця проблема залишається актуальною для подальшого дослідження, але у контексті воєнного стану.

Тому, ми пропонуємо розглянути особливості дистанційної зайнятості в умовах воєнного стану. Проаналізувати переваги та недоліки для суб'єктів трудового права при її використанні. Висвітлити права та обов'язки учасників трудового правовідношення.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України Указом Президента України від 24.02.2022 введено воєнний стан, який продовжено до 21.11.2022 року.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», «Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає ... обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

Воєнний стан вплинув на усі сфери життя, зокрема і на трудові правовідносини в країні. Тому був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1]. На основі цього Закону відбулися зміни, які стосуються трудових правовідносин, організації праці, зокрема і дистанційної зайнятості.

Відповідно до ч. 1 ст. 60-2 Кодексу законів про працю: «Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій» [2].

За умови, якщо працівники перебувають у безпечних або більш-менш безпечних умовах (можуть працювати з бомбосховищ; переїхали у інше місто, де не ведуться активні бойові дії або виїхали за кордон) та можуть виконувати свої робочі обов'язки, роботодавці мають право ввести дистанційну роботу наказом або розпорядженням відповідно до ч. 11 ст. 60-2 КЗПП [2].

Взагалі правове регулювання дистанційної зайнятості в Україні почалося ще за часів пандемії COVID-19. Але під час ескалації росії на територію нашої держави закони, пов'язані з дистанційною роботою, набули нового значення.

Ухвалені зміни до трудового законодавства суттєво впливають на характер трудових відносин, оскільки не тільки підвищують соціальний захист

працівників, які працюють на умовах дистанційної зайнятості, але й дозволяють роботодавцю встановлювати режим дистанційної роботи локальним нормативним актом [3, с. 57].

Пропонуємо розглянути особливості впровадження дистанційної зайнятості під час воєнного стану.

Трудовий договір про дистанційну роботу укладається на основі розпорядження або наказу роботодавця, але письмова форма трудового договору не є обов'язковою. Наявність типової форми трудового договору про дистанційну роботу свідчить, що сторони не мають права відступати від змісту трудового договору, але можуть конкретизувати його умови [4, с. 242]. Працівник визначає своє робоче місце, яке гарантує безпечні та нешкідливі умови праці на ньому.

Кожен працівник має право на період відключення (коли можливе переривання будь-якого виду зв'язку). Роботодавець самостійно визначає тривалість робочого тижня (п'яти- або шестиденний) та робочої зміни. Також діє обмеження на кількість днів відпустки (24 календарні дні), або можлива відмова у ній (у разі, якщо працівник виконує роботи на об'єкті критичної інфраструктури). Слід зазначити, що в умовах воєнного стану не виконуються статті КЗпП, пов'язані з наданням відпочинку у святкові дні та перенесенням вихідних днів.

При дистанційній роботі матеріальне забезпечення (обладнання, програмно-технічні засоби тощо) покладається на роботодавця або згідно з трудовим договором. В наслідок пошкодження бойовими діями матеріального забезпечення, відшкодування грошової суми цього збитку буде покладено на державу-агресора.

Розглянувши особливості дистанційної зайнятості у період дії воєнного стану, пропонуємо розглянути основні переваги та недоліки для суб'єктів трудових правовідносин під час широкомасштабного вторгнення на територію нашої держави.

Для працівника, як для одного з суб'єктів трудового права, хочемо виділити наступні позитивні аспекти: можливість самостійно забезпечити безпечні або більш-менш безпечні умови праці. Наприклад, виїхати до іншого міста, де не ведуться активні бойові дії або на територію іншої країни. Можливість самостійно обрати робоче місце. Незважаючи, на той факт, що роботодавець визначає тривалість робочої зміни, працівник, як і раніше, має право розподіляти свій час та встановлювати зручний робочий режим. Період відключення дає змогу повністю перервати інформаційно-комунікаційний зв'язок з роботодавцем, відпочити від постійного використання технічних засобів, провести трохи часу зі своїми близькими та повернутися до роботи з новими силами. Для роботодавця, як для іншого суб'єкта трудового права, хочемо виділити наступні переваги: можливість залучити працівників з різних куточків світу, що дає змогу роботодавцю продовжувати вести свою підприємницьку діяльність, як зі своїми працівниками, так і з новими професіоналами, підтримуючи конкурентоспроможність свого підприємства, установи, організації та розвиваючи його на просторах мережі Інтернет. Оскільки, через ескалацію на територію України, значна частина населення нашої держави втратила своє робоче місце, працівники, які залишилися або отримали нову (дистанційну) роботу є більш вмотивованими для ефективного виконання робочих обов'язків. Ще з часів пандемії COVID-19 дистанційна робота для роботодавців означала зменшення організаційних витрат та витрат, пов'язаних з персоналом. Перевага, пов'язана зі зменшення обов'язків роботодавців щодо питання охорони праці (забезпечення нешкідливих та здорових умов праці), оскільки воно було перекладено на працівників.

Окрім переваг, дистанційна зайнятість має також свої недоліки.

Для працівника можемо виділити наступні негативні аспекти: частково були перекладені витрати на ресурси, зокрема електроенергію, зв'язок, воду [5, с. 96]. Зважаючи на психологічну складову, одним із недоліків є відчуття ізоляваності, недооцінення праці, порушення балансу між особистим та професійним життям. Складність у самостійному забезпеченні нешкідливих та

здорових умов праці. Можливе зменшення щотижневих вихідних, збільшення тривалості робочої зміни, а також скорочення тривалості відпустки.

Для роботодавця можемо виділити наступні недоліки: складність в евакуації трудових документів працівників, документів, пов'язаних з діяльністю підприємства, установи, організації, а також матеріально-технічного забезпечення. Підвищення ризиків, пов'язаних з витоком конфіденційної інформації, зокрема, можливе розголошення комерційної таємниці, через використання співробітниками домашніх технічних засобів. Складність в організації стабільного функціонування діяльності підприємства, установи, організації, пов'язаного з постійними обстрілами критичної інфраструктури України. Складність, яка пов'язана з веденням звітності про виконану роботу працівниками. Тепер доречно розглянути права та обов'язки суб'єктів трудових правовідносин під час дистанційної зайнятості в умовах воєнного стану.

Основними правами працівників в умовах воєнного стану та завдяки використанню дистанційної зайнятості є: право на працю; право на професійну підготовку, перепідготовку та перекваліфікацію; право на отримання заробітної плати в повному об'ємі; право на відпочинок (період відключення); право на відпустку; право на розірвання трудового договору за власною ініціативою у будь-який строк.

До обов'язків працівників відносять: добросовісне виконання своїх робочих завдань; дотримання трудової дисципліни у спрощеному форматі (який не суперечить безпечним або більш-менш безпечним умовам праці працівника); виконання встановлених роботодавцем норм праці; бережне відношення до матеріально-технічного забезпечення (за умови, що воно було надано роботодавцем); повідомлення роботодавця про ситуацію, що становить загрозу вашому життю та здоров'ю або майну роботодавця. Якщо працівник належить до підприємства, установи, організації державного сектора, то він/вона має право працювати дистанційно, але зобов'язаний(а) працювати в межах території України.

Основними правами роботодавця в умовах воєнного стану є право видати наказ про впровадження дистанційної зайнятості на підприємстві, установі, організації без обов'язкового укладання трудового договору у письмовій формі, а також згідно з ч. 2 ст. 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»: «У період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених частиною третьою ст. 32 та ст. 103 Кодексу законів про працю України, здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов» [6]; право на укладання строкового трудового договору з новими професіоналами, за умови, що попередні працівники не мають тимчасової змоги виконувати свою роботу на період дії воєнного стану; заохочувати працівників за ефективну працю; вимагати у працівників виконання робочих обов'язків, бережного ставлення до матеріально-технічного забезпечення (за умови, що воно було надано роботодавцем).

Під час дистанційної зайнятості в умовах широкомасштабного вторгнення на територію нашої держави роботодавець не має права розцінювати не виконання трудових завдань працівників як порушення трудової дисципліни за умови, якщо у працівника був відсутній доступ до електроенергії та/або мережі Інтернет.

До обов'язків роботодавця відносять: добросовісне виконання своїх трудових завдань; виплачування працівниками заробітної плати (допускається несвоєчасне); дотримання трудового законодавства; надання та встановлення матеріально-технічного забезпечення (за умови, якщо це прописане у трудовому договорі); надання необхідного доступу до комерційної інформації; відповідно до питання 3 «Відповідей Міністерства економіки України щодо поширених питань зі сфери трудових відносин в умовах воєнного часу» визначення засобів електронного зв'язку, умов звітності про виконану працівником роботу та умов пов'язаних з унеможливленням належного виконання завдань в умовах дистанційної зайнятості покладається на роботодавця; несення відповідальності за захист трудових даних працівників та

основних комерційних документів, а також за витрати, які пов'язані з впровадженням дистанційної зайнятості.

Підсумовуючи вище зазначене, дистанційна зайнятість у воєнний стан має як позитивні так і негативні аспекти для суб'єктів трудового права. Однією з найголовніших переваг – можливість й надалі працювати та підтримувати економічну рівновагу та конкурентоспроможність нашої країни. Після аналізу прав та обов'язків учасників трудового права під час воєнного стану, ми можемо зазначити, що ввелися деякі тимчасові обмеження конституційних прав передбачених статтями 43, 44 Конституції України. Тому у працівника збільшилась кількість обов'язків, а у роботодавця – прав.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Коломієць, О. О. Поширення дистанційної зайнятості як фактор підвищення економічної стійкості. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2020. С. 56-64. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41462/1/EV-2020-17_p56-64.pdf
4. Мельничук, О., М. Мельничук, та І. Павліченко. Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право 70. 2022. С. 242-247. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258225/255048>
5. Сільченко, С. та Д. Сербіна. Дистанційна праця: сучасний стан і перспективи розвитку правового регулювання. Підприємництво, господарство, право. 2021. № 1. С. 93-99. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/17.pdf>
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

УДК 346:338.245

Водорезова Сусанна Робертівна
молодий науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0001-5044-7167

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна зараз переживає складний період, який зумовлений військовою агресією РФ проти України. Вартість відбудови України та її економіки вже зараз сягає близько 349 мільярдів доларів США. Про це ідеться у новому звіті, підготовленому Світовим банком, Єврокомісією та українським урядом. Аналіз охоплює лише період до 1 червня – тобто збитки, завдані упродовж останніх трьох місяців, у доповіді не враховані. За представленими у ній оцінками, прямі збитки, завдані у першу чергу житловому комплексу, транспорту, торгівлі та промисловості України, сягають 97 мільярдів доларів США. Тоді як збитки, спричинені порушенням економічних потоків та ланцюгів виробництва, оцінюються у 252 мільярди доларів. Дані дослідження підкреслюють масштаби викликів, з якими Україна стикається, намагаючись відновити свою економіку та водночас даючи відсіч російській агресії, яка не припиняється [1].

Ділова активність в перші тижні війни призупинилася, і далі відновлюється дуже повільно. Понад половина компаній-членів Європейської бізнес-асоціації в Україні припинили або призупинили свою діяльність у воєнний час (57%). Серед меншого бізнесу ситуація є схожою. За даними опитування КШЕ та Gradus, близько 39% компаній зупинили свою діяльність і ще 20% практично не працюють. Обережне відновлення спостерігається з середини березня, коли компанії відновили роботу у відносно безпечних західних та центральних регіонах [2].

В умовах повномасштабної війни, ефективне, належне функціонування діяльності суб'єктів господарювання відіграє особливо важливу роль. Особливо важливим джерелом наповнення державного бюджету та створення робочих

місце є робота українського бізнесу. Тому для України наразі особливо актуальними є розробка та реалізація обґрунтованої та ефективної державної політики підтримки розвитку бізнесу з метою створення сприятливих умов для його організації та ведення.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [3] у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки України, а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до Міністерства внутрішніх справ України, декларації про провадження господарської діяльності.

Перелік відомостей, які вносяться до декларації, визначено у додатку 1 до Постанови.

Декларація може бути подана за вибором суб'єкта господарювання незалежно від задекларованого (zareєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця провадження господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта:

в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу;

у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою.

При цьому додатком 2 до Постанови визначено перелік видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі подання декларації в умовах воєнного стану.

Також, Постановою визначено, що суб'єкти господарювання, які набули право на провадження господарської діяльності на підставі декларації, у разі відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг),

невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності.

Крім цього, на період воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення.

Строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану.

Враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що для стимулювання економіки під час війни, необхідне реформування регуляторної та податкової систем з метою спрощення всіх економічно значущих процедур. Важливо максимально спростити (тимчасово) дозвільні та регулюючі функції, щоб заохотити бізнес до роботи в нових умовах.

Література:

1. Салліван А., Ржеутська Л. Як війна вплинула на економіку України. 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>
2. Вишлінський Г, Гайдай Ю., Горюнов Д., Коломієць О., Самойлюк М. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. 2022. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf
3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 року № 314. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provazhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voennogo-stanu-314>

УДК: 349.24

Єрофєєнко Лариса Василівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання
економіки Харківського національного
економічного університету імені Семена Кузнеця
ORCID 0000-0001-8436-2065*

ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року назавжди розділило життя українців на до та після. Війна принесла в нашу державу кровопролиття та перекреслило мрії українців. Війна торкнулася кожного українця.

Розраховуючи на швидку перемогу, війська загарбників наптовхнулися на потужний супротив українців, які завзято боронять свою землю, волю та незалежність попри те, що звичайне життя руйнується на очах.

Велика кількість людей долучилися до лав територіальної оборони, почали навчатися надавати медичну допомогу пораненим, займатися волонтерством. Кожен українець на своєму фронті самовіддано воює за свою країну як волонтер, журналіст, кухар, викладач, водій, митець тощо. Війна стерла усі хиткі насаджені конструкти, які вносили роз'єднання, а усвідомлення української ідентичності невідворотно викристалізовується в кожному громадянині України.

Аналізуючи опитування Європейською бізнес-асоціацією (ЄБА), після березневого шоку, коли в Україні працювало лише 17% бізнесу, у травні повністю відновили роботу 47% компаній. Решта компаній працювали частково.

Шляхом оптимізації стали переведення працівників на половину ставки, скорочення кількості робочих годин або оформлення відпусток без збереження заробітної плати. Працівників звільняли лише тоді, коли розуміли, що найближчим часом робота компанії не відновиться [1].

З початку війни близько 5 млн. українців втратили роботу, в тому числі 3,6 млн. безробітні, які живуть в Україні. За даними Міжнародної організації праці при ООН велика кількість кваліфікованих спеціалістів шукають роботу. Кількість вакансій зменшилась навіть у такій затребуваній сфері діяльності як ІТ-сектор, хоча ця сфера була чи не найбільш підготовлена до війни. За даними порталу з пошуку вакансій в ІТ Dou.ua, зараз їх близько 40% від довоєнного рівня. [2]

Головна зміна на ринку праці після 24 лютого 2022 року – він став належати роботодавцям. За даними Державної служби зайнятості, на одне робоче місце претендують 12 людей. Це середній показник у країні щодо вакансій на роботу.

Як свідчать дані порталу grc.ua, найскладніше знайти роботу в Україні в Харківській області, там цей показник становить 19 кандидатів на місце. У Запорізькій області – 17, в Одеській – 14, у Київській – 13. [3] У столиці ситуація дещо краща: боротьба за місце точиться між дев'ятьма кандидатами. Проте, в західних областях, наприклад у Львівській області – найменша конкуренція – один-два кандидати на місце. Така ситуація пояснюється кількома факторами. По-перше, на заході бізнес не так сильно постраждав від обстрілів росіян, як на сході чи півдні. По-друге, на захід евакуюються підприємства з територій, на яких ідуть активні бойові дії. За даними Мінекономіки, до кінця травня це зробила 601 компанія [4].

Посилаючись на фахівців сайту work.ua, великий розрив між попитом та пропозицією на ринку залишатиметься довго. Це означає, що «риннок роботодавця» збережеться і після війни. Крім того, фіксується значне зростання активності кандидатів. Наприклад, на grc.ua кількість відгуків на вакансії зросла на 33%, а кількість нових реєстрацій – на 55%. І там триває пошук працівників. Але фахівці стверджують, що найгірший період для скорочення зарплат позаду. «Бізнес адаптувався до діяльності в умовах війни. Потроху повертаються до роботи представники малого та середнього бізнесу, які постраждали найбільше», – зазначають у grc.ua [4].

За даними work.ua, найбільш високооплачувані професії в Україні це – айтивці (20 тис грн), керівники середньої ланки (17 тис грн) та будівельники (17,5 тис грн) [5].

Війна нанесла величезних збитків українській економіці та залишила мільйони людей без роботи. Знищено чимало бізнесу, зокрема великих промислових об'єктів. І, як наслідок, кількість робочих місць зменшилася, а кількість безробітних – безпрецедентно зросла.

Питання законодавчого регулювання трудових відносин в період воєнного стану постало для всієї України вперше з часів другої світової війни. Тому постає необхідність у вирішенні багатьох проблем, пов'язаних з нормативною регламентацією відносин роботодавця та працівника в такий складний період.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Наразі Указом Президента України від 7 листопада 2022 року № 757/2022 з 05 години 30 хвилин 21 листопада 2022 року воєнний стан продовжено ще на 90 діб [6].

На період дії воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, зокрема, передбачені ст. 43 Конституції України, яка встановлює право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яка вільно обирається або на яку людина вільно погоджується.

Таке обмеження конституційного права на працю цілком очевидно. Воно викликане обставинами активних бойових дій та необхідністю вжиття заходів для захисту держави. З одного боку, бойові дії можуть перешкоджати працівникам та роботодавцям виконувати їхні обов'язки у трудових правовідносинах. З іншого боку, чинне законодавство передбачає право державних органів серед іншого запроваджувати трудову повинність та/або використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і

організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності.

На сьогодні основні питання встановлення трудової повинності врегульовано:

Законом України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон № 389) [7].

Порядком залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 (далі – Порядок № 753) [8].

Відповідно до пункту 2 Порядку № 753 його «дія поширюється на військове командування, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи і організації незалежно від форми власності (далі – підприємство)» [8]. Зокрема, у статті 8 Закону № 389 зазначається, що «військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, у т. ч. такі заходи правового режиму воєнного стану, як:

запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення

життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб;

використовувати потужності та трудові ресурси підприємств усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю» [7].

Трудова повинність – це короткостроковий трудовий обов'язок на період мобілізації і воєнного часу з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок [8].

Поняття «трудова повинність» не слід плутати з поняттям «суспільно корисні роботи», про які йдеться в абзаці другому пункту 3 Порядку № 753.

Так, суспільно корисні роботи – види тимчасової трудової діяльності працездатних осіб в умовах воєнного стану, які провадяться для виконання робіт, що мають оборонний характер, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, що виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення, а також не можуть бути пов'язані з підприємництвом або іншою діяльністю, спрямованою на одержання прибутку, та до яких належать роботи і послуги, що не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки (п. 3 Постанова № 753) [8].

Забороняється залучати до суспільно корисних робіт малолітніх дітей та дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Ч. 3 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо [7]. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада) [8].

Працівникам функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств за виконання суспільно корисних робіт забезпечується оплата відповідно до умов оплати праці, встановлених за професією (посадою), на яку їх зараховано, і розмір такої оплати не може бути нижчим від розміру середньої заробітної плати за основним місцем роботи [8].

Іншим працездатним особам за виконання суспільно корисних робіт забезпечується оплата відповідно до умов оплати праці, встановлених за професією (посадою), на яку їх зараховано, і розмір такої оплати у разі виконання норми праці не може бути нижчим від розміру мінімальної заробітної плати, встановленого на дату її нарахування [8].

Аналізуючи положення ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» можна зазначити, що даний Закон навряд чи спрямований на максимальний захист прав та інтересів працівників, скоріше навпаки, оскільки права працівників значно звужуються порівняно з мирним часом. Але всі ми розуміємо, що воєнні часи вимагають прийняття складних рішень не тільки для захисту країни від агресії РФ, а й в інших сферах, зокрема, у трудових відносинах. Тому, незалежно від труднощів, які переживає Україна та українці, треба вірити і сподіватися, що ми зможемо все пройти гідно, захистимо свою країну і зробимо все необхідне для її розвитку [9; 10].

Література:

1. Європейська бізнес-асоціація. Офіційний сайт. URL : <https://eba.com.ua/>
2. Спільнота програмістів. Офіційний сайт. URL : <https://dou.ua/>
3. Платформа пошуку вакансій. Офіційний сайт. URL : <https://grc.ua/>
4. Ринок праці під час війни: чи є у українців шанси знайти собі нову роботу. Державний центр зайнятості. URL : <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya-/rynok-praci-pid-chas-viyny-chy-ye-u-ukrayinciv-shansy-znayty-sobi-novu-robotu>
5. Сайт пошуку роботи № 1 в Україні. URL : <https://www.work.ua/>
6. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні²» Закон України від 16.11.2022 р. № 2738-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2738-20#Text> (дата звернення 26.01.2023 р.)
7. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 26.01.2023 р.)
8. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.01.2023 р.)
9. Права працівників під час воєнного стану. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210052_prava-pratsvnikv-pd-chas-vonnogo-stanu
10. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 року № 2136-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 26.01.2023 р.)

УДК 346.2

Лисяк Олександр Іванович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
Orcid 0000-0002-1511-3847*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АСОЦІЙОВАНИХ ЧЛЕНІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КООПЕРАТИВУ

Як і більшість інвесторів у загальноприйнятій практиці, чинне законодавство наділяє асоційованих членів сільськогосподарського кооперативу певними правами, які вони отримують в результаті «інвестування» своїх вкладів як основних, так і додаткових. Зокрема, до прав асоційованих членів сільськогосподарських кооперативів законодавець відніс право «дорадчого голосу» на загальних зборах кооперативу.

З аналізу ст. 1 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» [1] вбачається, що асоційований член сільськогосподарського кооперативу має право приймати участь у загальних зборах, висловлювати свою думку, надавати свої зауваження і пропозиції з питань порядку денного загальних зборів, проте асоційований член кооперативу позбавлений права приймати участь у голосуванні на відміну від члена кооперативу, а значить він позбавлений можливості контролювати спрямованість «власної інвестиції» і відповідно приймати будь-яку участь в управлінні сільськогосподарським кооперативом. Позбавлення такої можливості асоційованого члена як потенційного добровільного інвестора сільськогосподарського кооперативу в повній мірі суперечить принципу демократичного характеру управління кооперативом, визначеному ч. 1 ст. 96 Господарського кодексу України [2], так як ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» визначає даний принцип демократичності у ч. 3 ст. 4 вказаного закону тільки для членів кооперативу, а законодавець не ототожнює членів кооперативу та асоційованих членів, а відокремлює їх як різних учасників кооперативних відносин.

Крім того, деякі положення норм вказаних законодавчих актів звужують права асоційованих членів, а подекуди взагалі їх обмежують.

Так, зокрема, відповідно до п. 3) ч. 2 ст. 9 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» кооператив може обмежити розмір загальної частки вкладів асоційованих членів у статутному капіталі сільськогосподарського кооперативу. Проте вказаний закон не містить уточнень стосовно моменту здійснення таких обмежень, а саме випадку, коли асоційований член вже є учасником відносин у такому кооперативі. Враховуючи той факт, що асоційований член кооперативу може тільки висловити свою думку та надати зауваження з цього приводу, як це передбачено визначенням права дорадчого голосу, він не може реалізувати право на захист своєї участі у кооперативі. У такому випадку доречно в закон внести уточнення стосовно того, що після вступу особи до кооперативу у якості асоційованого члена, розмір його частки не може бути обмеженим.

Також викликають питання стосовно норми, яку містить ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію», яка передбачає, що у сільськогосподарському кооперативі (крім сільськогосподарського кооперативу, що здійснює діяльність без мети одержання прибутку) може бути передбачено асоційоване членство. З норми випливає, що у разі реорганізації сільськогосподарського кооперативу у кооператив без мети одержання прибутку, асоційоване членство має бути припиненим. Враховуючи, що рішення про реорганізацію приймають загальні збори, в яких асоційований член права голосувати не має, то припинення ним участі буде вирішуватись без участі самого асоційованого члена, що знову ж таки позбавляє асоційованого члена права захисту своєї участі у такому кооперативі. Таким чином, необхідно внести уточнення щодо можливості надати право голосу асоційованому члену на загальних зборах у випадку реорганізації сільськогосподарського кооперативу.

Викликає запитання норма ч. 7 ст. 14 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію». У відповідності до її положень «у разі внесення змін до статуту

сільськогосподарського кооперативу щодо припинення асоційованого членства, зокрема щодо умов повернення частки, в сільськогосподарському кооперативі асоційований член такого кооперативу має право не пізніше шести місяців з дня прийняття рішення про внесення змін припинити асоційоване членство у такому кооперативі на умовах, передбачених статутом сільськогосподарського кооперативу в редакції, що діяла до дня внесення таких змін» [1]. Виникає питання наслідків того, якщо асоційований член не припинить своє асоційоване членство протягом вказаного строку. Чинною нормою закону вони не визначені, а тому це також потребує відповідних доопрацювань в частині наслідків та обов'язків асоційованого члена кооперативу.

Також проблемною є реалізація асоційованим членом свого права дорадчого голосу в загальних зборах сільськогосподарського кооперативу.

По-перше, як вказується у ч. 5 ст. 16 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» «про дату, місце, час проведення та порядок денний загальних зборів члени, асоційовані члени сільськогосподарського кооперативу повинні бути повідомлені у порядку, визначеному статутом сільськогосподарського кооперативу, не пізніше ніж за десять днів до визначеного строку їх проведення з наданням їм не пізніше ніж за п'ять днів до зазначеного строку проекту рішення та/або переліку питань, що вносяться на розгляд» [1]. Проте законодавство не визначає строки такого повідомлення, відповідальність за неповідомлення асоційованого члена чи повідомлення з порушенням строку. Постановою КМУ від 03.03.2021 р. № 175 «Про затвердження модельних статутів сільськогосподарського кооперативу» у п. 73 визначено лише, що «проект рішення та/або перелік питань для голосування надсилається членам, асоційованим членам кооперативу ініціатором проведення загальних зборів рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення» [3]. Проте норми чинного законодавства не передбачають фіксацію сторонами такої поштової адреси для листування, що в свою чергу повинно бути закріплено у законодавчих нормах.

По-друге, ч. 7. ст. 16 вказаного вище закону про сільськогосподарську кооперацію вказує, що «загальні збори сільськогосподарського кооперативу проводяться із забезпеченням присутності членів, асоційованих членів такого кооперативу в одному місці для обговорення питань порядку денного. Статутом сільськогосподарського кооперативу може бути передбачена можливість проведення загальних зборів сільськогосподарського кооперативу шляхом телеконференції, відеоконференції чи із застосуванням інших засобів електронних комунікацій, за умови що кожен з учасників таких зборів може одночасно з усіма іншими учасниками брати участь в обговоренні та голосуванні з питань, внесених на розгляд загальних зборів» [1]. Проте викликають труднощі із визначенням наступних питань, а саме: яка відповідальність за незабезпечення такої присутності? На кого покладається обов'язок доказування такого забезпечення? Яким чином можливо буде довести таке незабезпечення асоційованому членові? Та, як вже зазначалось вище, де повинен бути засвідчений порядок повідомлення та адреса асоційованого члена, куди його необхідно повідомити? Всі ці прогалини потребують уточнення на законодавчому рівні.

По-третє, п. 11. ст. 16 вказаного закону закріплено, що «статутом сільськогосподарського кооперативу може бути передбачена можливість прийняття рішення загальних зборів сільськогосподарського кооперативу (крім рішень, передбачених частиною п'ятнадцятою цієї статті) шляхом проведення письмового опитування. У такому разі проект рішення та/або перелік питань для голосування (які повинні містити чітке і зрозуміле формулювання, що не допускає різних тлумачень) надсилаються членам, асоційованим членам сільськогосподарського кооперативу ініціатором проведення загальних зборів. Члени сільськогосподарського кооперативу повинні протягом п'яти календарних днів з дати одержання відповідного проекту рішення або переліку питань для голосування у письмовій формі повідомити про свою позицію у порядку, передбаченому статутом сільськогосподарського кооперативу. Рішення загальних зборів сільськогосподарського кооперативу, що

приймається шляхом проведення письмового опитування, вважається прийнятним у разі, якщо за нього проголосували не менше двох третин членів кооперативу» [1]. Як вбачається із даної норми закону виключно для членів кооперативу передбачено можливість повідомити про свою позицію щодо проекту рішення або переліку питань для голосування та строки такого повідомлення. Правовий статус використання асоційованим членом свого дорадчого голосу (строк для повідомлення своєї думки або надання своєї пропозиції) не передбачений. Не зрозуміло в цьому випадку, яку вагу має дорадчий голос асоційованого члена для кооперативу та його посадових осіб. Його думка нікого не цікавить?

Зважаючи на вказане, впливає цілком обґрунтована необхідність удосконалення норм чинного законодавства щодо правового статусу самого дорадчого голосу, порядку його врахування або відмови в його врахуванні, строків, протягом яких асоційований член має право скористатись своїм дорадчим голосом для надання зауважень, висловлення думок та пропозицій, строки та порядок повідомлення асоційованого члена щодо питань та порядку денного, а також необхідно визначити відповідальність для посадових осіб кооперативу за порушення прав асоційованого члена.

Тому, проаналізувавши вказане, можна підсумувати, що наразі є актуальним вирішення виявлених недоліків чинного законодавства, а висновки, до яких призвів правовий аналіз, потребують уваги та опрацювання.

Також необхідно звернути увагу законодавців на проблемні питання реалізації асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу свого правового статусу та на перспективи подальших досліджень у даному напрямку і необхідність удосконалення норм чинного законодавства, що закріплюють правовий статус асоційованих членів сільськогосподарського кооперативу.

Література

1. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Про затвердження модельних статутів сільськогосподарського кооперативу/ постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2021-%D0%BF#Text>.

342.721

Лук'янчиков Олег Миколайович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правового регулювання економіки,
ХНЕУ імені Семена Кузнеця
Orcid: 0000-0003-3768-5608*

ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВІЛЬНО ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року в Україні, де-факто, запроваджено заборону на виїзд з України чоловікам у віці від 18 до 60 років. У разі спроби перетину кордону, чоловіки, на підтвердження обмеження права залишити територію України, отримують документ під назвою «Рішення про відмову в перетинанні державного кордону України громадянину України, який досяг 16 річного віку».

В обґрунтування обмеження права на виїзд із України, у рішеннях зазначено посилання на: Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», а також Правила перетинання державного кордону громадянами України.

Задля з'ясування питання законності таких рішень, слід провести дослідження зазначених нормативно-правових актів.

У п. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] зазначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст.ст. 30-34, 38, 39, 41, 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та

здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Тобто зазначений вище Указ Президента України не містить обмеження права на виїзд із України, а лише опосередковано зазначає про можливість такого обмеження.

У ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], до якої нас відсилає Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, є лише один пункт, що стосується свободи пересування людини, - пункт 6, який викладений у наступній редакції: «В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів».

Тобто Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не містить ані обмежень права громадянина України на виїзд з України, ані підстави для таких обмежень, а визначає право військового командування встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства у тому порядку, який визначив Кабінет Міністрів України.

Порядком встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455 [3] не визначено ані особливого режиму перетинання

державного кордону України, ані обмежень щодо перетинання державного кордону України.

Проте, згідно п. 8 Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455, перетинання державного кордону в пунктах пропуску через державний кордон та пунктах контролю на території, де введено воєнний стан, здійснюється з урахуванням обмежень, встановлених законодавством.

Такі обмеження встановлені постановою КМУ № 57 від 27 січня 1995 року «Про затвердження правил перетинання державного кордону громадянами України»[4], в якій визначено коло осіб, що мають право перетинати державний кордон у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану.

Зважаючи на застосування у цитованому вище Порядку № 1455, терміну «законодавство», вважається за необхідне, звернутись до правових приписів Конституції України.

Відповідно до ч.2 ст. 64 Конституції України «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.»[5].

Згідно з ч.1 ст.33 Конституції України «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом».

За правовими приписами ч.2 ст.64 Конституції України та ч.1 ст.33 Конституції України право особи на виїзд з України може бути обмежено, проте таке обмеження може бути встановлено лише законом.

Порядок здійснення права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок, випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України визначається Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [6], про що свідчить зміст преамбули зазначеного закону.

Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» «громадянин України має право виїхати з України, крім випадків, передбачених цим Законом, та в'їхати в Україну». Особливість цитованого припису полягає в тому, що він визначає лише один нормативно-правовий акт, яким встановлюється перелік випадків, у яких громадянин України не має право виїхати з України, і цим актом є Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України».

У ч.1 ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» визначено випадки, у яких право громадянина України на виїзд з України може бути тимчасово обмежено:

1) він обізнаний з відомостями, які становлять державну таємницю, – до закінчення терміну, встановленого ст. 12 цього Закону;

2) стосовно нього у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, застосовано запобіжний захід, за умовами якого йому заборонено виїжджати за кордон, – до закінчення кримінального провадження або скасування відповідних обмежень;

3) він засуджений за вчинення кримінального правопорушення – до відбуття покарання або звільнення від покарання;

4) він ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням або рішенням інших органів (посадових осіб), що підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому законом, – до виконання зобов'язань або сплати заборгованості зі сплати аліментів;

5) він перебуває під адміністративним наглядом Національної поліції – до припинення нагляду;

б) він є керівником юридичної особи або постійного представництва нерезидента (згідно з відомостями Єдиного державного реєстру, наданими відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»), що не виконує встановленого Податковим кодексом України податкового обов'язку щодо сплати грошових зобов'язань, що призвело до виникнення у такої юридичної особи або постійного представництва нерезидента податкового боргу в сумі, що перевищує 1 мільйон гривень, та якщо такий податковий борг не сплачено протягом 240 календарних днів з дня вручення платнику податків податкової вимоги, – до погашення суми такого податкового боргу, у зв'язку з яким таке обмеження встановлюється.

Частина 3 ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» доповнює цей перелік ще одним випадком: у разі накладення на громадянина адміністративного стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого частиною сьомою статті 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення (за відсутності нотаріально посвідченої згоди на виїзд дитини другого з батьків).

Отже, жодна підстава для тимчасового обмеження права громадян України на виїзд з України, зазначена у ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» не пов'язана з введенням в Україні воєнного стану.

Необхідність використовувати саме правові приписи ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» під час прийняття рішення про відмову у перетині державного кордону обґрунтовується дослідженням змісту ч.1 ст. 14 Закону України «Про прикордонний контроль» [7], згідно із якою: Іноземцю або особі без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам перетинання державного кордону на в'їзд в Україну або на виїзд з України, зазначеним у

частинах першій, третій статті 8 цього Закону, а також громадянину України, якому відмовлено у пропуску через державний кордон при виїзді з України у зв'язку з відсутністю документів, необхідних для в'їзду до держави прямування, транзиту, в передбачених законодавством випадках або у зв'язку з наявністю однієї з підстав для тимчасового обмеження його у праві виїзду за кордон, визначених статтею 6 Закону України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України", відмовляється у перетинанні державного кордону лише за обґрунтованим рішенням уповноваженої службової особи підрозділу охорони державного кордону із зазначенням причин відмови.

На підставі вищенаведеного можна зробити наступний висновок:

1. Право громадянина України вільно залишати територію України може бути обмежено лише законом.

2. Чинні закони України не визначають введення правового режиму воєнного стану та/або оголошення мобілізації як підставу для обмеження права громадянина України вільно залишати територію України.

3. Правові приписи чинного законодавства, у тому числі, Правил перетинання державного кордону громадянами України не містять прямої заборони вільно залишати територію України громадянам України чоловічої статі.

Як наслідок, рішення про відмову в перетинанні державного кордону України успішно скасовуються у судах (наприклад, справи №260/3152/22, №600/2952/22-а, №520/6229/22).

На наш погляд, для того, щоб заборона на виїзд чоловікам відповідає правовим приписам ч.1 ст.33 Конституції України, держава повинна була змінити

статтю 6 Закону України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України" і доповнити її новим пунктом такого змісту: у разі введення воєнного стану в Україні, за виключенням випадків, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Відкритим залишається лише одне питання: а чому держава цього не зробила?

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>
4. Правила перетинання державного кордону громадянами України: Постанова КМУ № 57 від 27 січня 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#n216>
5. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>
7. Про прикордонний контроль: Закон України від 5 листопада 2009 року № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>

УДК 347.4: 346.7

Матвєєва Анастасія Володимирівна,
*кандидат юридичних наук, с.н.с.,
в.о. завідувачки кафедри міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-6276-6912*

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сьогодні важливим завданням нашої держави є забезпечення територіальної цілісності, а також повернення тимчасово окупованих територій. І, здавалось би, проблема проведення реформ у транспортному секторі із врахуванням європейських стандартів, необхідність вирішення екологічних проблем, пов'язаних із функціонуванням та розвитком транспорту, безпека на транспорті з метою скорочення кількості ДТП та безпечна доставка вантажів, а також завершення процесу долучення до європейської транспортної мережі, зокрема через побудову та ефективне функціонування мережі міжнародних транспортних коридорів, є неактуальними.

Проте, з початком повномасштабної війни, практично в той же день постало питання роботи як самого транспортного сектору України, так і питання забезпечення логістичних ланцюгів для всієї економічної системи: від військових потреб і до пасажирських перевезень, від забезпечення населення продовольством у місцях, де ведуться бойові дії, й до виконання зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами. З кожним днем питань виникало все більше й більше. І, найбільш важливими, найбільш гострими стали проблеми доставки озброєння та проблеми доставки гуманітарних вантажів. При чому як сам процес перетину кордону, так і переміщення цих вантажів територією України. Тобто фактично мова йде і про міжнародні перевезення вантажів, і про перевезення у межах України.

Варто зауважити, що незважаючи на прекрасні логістичні маршрути та наявність всієї різноманітності видів транспорту, можливість використовувати наявний у нашій державі транспортний потенціал виявилось неможливо. Так, повністю заблоковано діяльність цивільної авіації (тобто перевезення пасажирів, багажу та вантажів повітряним транспортом припинилось). Повітряний простір над Україною є закритим до здійснення міжнародних перевезень. До того ж, незважаючи на шикарне географічне розташування для здійснення перевезень водними шляхами, зокрема, вихід до практично незамерзаючих Чорного та Азовського морів, перевозити вантажі морськими шляхами неможливо. Так, Азовське море є недоступним для перевезень вантажів з 2018 року [1]. Щодо Чорного моря – то з 24 лютого 2022 року перевезення вантажів (так само, як і пасажирські перевезення) за давно встановленими маршрутами є небезпечним.

Частково безпечними можна визнати на сьогодні лише перевезення залізничним транспортом та автомобільним транспортом. І тут варто наголосити, що мова йде лише про ті частини території України, які не є на сьогодні тимчасово окупованими, а також ті території, де не ведуться безпосередньо бойові дії, а також маршрути, які не є прилеглими до зони проведення бойових дій. Станом на листопад 2022 року залізницею було перевезено більш як 300 тис. тонн гуманітарних вантажів [2]. При цьому РФ систематично завдає удари по залізничній інфраструктурі: виявлено та задокументовано пошкодження як рухомого складу, так і самих об'єктів інфраструктури. Так, станом на кінець жовтня 2022 року збитки залізничної інфраструктури країни внаслідок воєнної агресії Росії оцінювались у 4,3 млрд доларів. Крім того, станом на вересень було пошкоджено, зруйновано або захоплено росіянами щонайменше 110 залізничних вокзалів і станцій [2]. Варто зауважити, що Укрзалізниця робить все можливе і неможливе, щоб у максимально короткі терміни відновити пошкоджену інфраструктуру там, де це зробити можливо.

Що стосується автомобільного транспорту, то ситуація, мабуть, найкраща з-поміж інших видів транспорту. Суто через той факт, що автомобільний транспорт є найбільш маневреним видом транспорту. Якщо говорити про збитки, то за даними Укравтодору, за орієнтовними оцінками, державній мережі доріг вже завдано шкоди на 973 млрд гривень. І це лише приблизна сума, яка стосується лише того, що вдалося підрахувати фахівцям на підконтрольній Україні території [3]. Суттєвою перевагою автомобільного транспорту є те, що існують об'їзні шляхи, а відремонтувати дорожнє покриття, як правило, дешевше, ніж залізничні колії

Таким чином, на сьогодні із 4 основних видів транспорту, якими можна доставляти вантажі як у національному, так і у міжнародному сполученні, фактично задіяні лише 2 види і то не повною мірою – залізничний та автомобільний транспорт. Мова йде про доставку так званих «цивільних» вантажів. Що стосується вантажів для потреб військових – це не є предметом нашого дослідження, тому детально на цьому зупинятись не будемо. Зазначимо лише, що доставка вантажів саме військовим, особливо, коли мова йде про доставку найнеобхіднішого у зону бойових дій пов'язана із суттєвим ризиком для життя водія і зазвичай потребує як супроводу з боку самих військових, так і спеціального підготовки самого водія, а також наявності спеціального транспорту.

Незважаючи на той факт, що Україна сьогодні фактично заблокована для міжнародних перевезень, потреба у цих перевезеннях є надто гострою та актуальною. Саме цим можна пояснити домовленості, яких було досягнуто між декількома державами щодо перевезення вантажів території України, у тому числі домовленості з боку держав-посередників із країною-агресором щодо безпеки транспортування вантажів.

Так, зокрема, 27 липня 2022 р. у Стамбулі відбулося офіційне відкриття Спільного координаційного центру (СКЦ), до складу якого входять представники України, Російської Федерації, Туреччини та ООН [4]. Цей центр сприяє реалізації Чорноморської зернової ініціативи щодо створення

гуманітарного морського коридору, який дозволить кораблям експортувати зерно та відповідні продукти харчування та добрива з України. При цьому представник Генсека ООН Стефан Дюжаррік заявив, що зернова угода врятувала від крайньої бідності 100 млн людей [5]. Тобто, навіть в умовах повномасштабної війни Українська держава є досить важливим «гравцем» на ринкові морських перевезень. Особливо, це стосується перевезень зерна та добрив з метою запобігання глобальній продовольчій кризі та забезпечення продовольчої безпеки.

Окрім Чорноморської зернової ініціативи, досить чітким орієнтиром важливості нашої держави як мінімум на європейському транспортному ринку є підписання 9 червня 2022 року Угоди між Україною та ЄС про вантажні перевезення автомобільним транспортом [6]. Хоча метою цієї Угоди є тимчасове спрощення автомобільних перевезень вантажів між ЄС та Україною, а також транзитом через їх території, а також заходи щодо спрощення визнання водійських документів, проте це у будь-якому разі означає, що наша держава є важливим партнером і у транспортній сфері. Безсумнівно, причина укладення цієї Угоди – це війна, яка має своїм наслідком значні перебої у роботі усіх видів транспорту в нашій державі. Однак також очевидним є поглиблення співпраці у транспортній сфері.

Ці важливі кроки прокоментувало й найвище керівництво Асоціації міжнародних автомобільних перевізників, оскільки саме ця організація опікується наданням дозволів на міжнародні перевезення вантажів і запровадження такого «транспортного безвізу», звичайно ж, досить позитивно впливає на розвиток міжнародних автомобільних перевезень вантажів. Так, за словами Петра Главацького, окрім держав ЄС, Україна, насамперед, потребує укладання угоди про «транспортний безвіз» з Туреччиною, обсяги автоперевезень з якою доволі значні. «Попередні домовленості про це вже є. І вже виноситься на рівень ратифікації бездозвольна система транзитних і двосторонніх перевезень. Потім – в основному, віддалені ринки – Казахстан, Вірменія, Грузія, Азербайджан, Таджикистан, Киргизстан, Туркменістан. Хоча

у нас там і невеликі квоти на дозволи, обсяги перевезень доволі значні. Просто через велику відстань поїздок виконується не так багато. Та з огляду на перспективу, мати бездозвільний режим автоперевезень із цими державами для України також важливо», - переконаний віце-президент АсМАП [7].

Аналіз попередніх успіхів України на транспортному ринку ЄС, зокрема, укладення Угоди про Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС (ще у 2019 році) [8] дає всі підстави дивитись у найближче майбутнє із надією на краще. Післявоєнний період, хоч і буде прогнозовано важким, проте вже сьогодні є можливості для того, щоб зробити «заділи» на майбутнє. Стосовно транспортної сфери, то, передусім, необхідно буде переглянути Стратегію розвитку транспорту до 2030 року з урахуванням сьогоднішніх та подальших подій, внести відповідні корективи та орієнтири на європейський ринок. Також досить важливими постануть питання співпраці у транспортній сфері з тими державами, які безпосередньо межують з РФ, та перевезення в які з території України (або з Європи) здійснювалось через територію РФ.

Література:

1. Росія заблокувала українські порти на Азовському морі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosia-blokue-ukrainski-porty-na-azovi/29627621.html>

2. Залізниця у часи війни: як перейти від поїздки з муками до подорожей з комфортом URL: <https://www.unian.ua/economics/transport/zaliznicya-u-chasi-viyni-yak-pereyti-vid-pojizdki-z-mukami-do-podorozhey-z-komfortom-12094302.html>

3. В Укравтодорі назвали суму збитків дорогам внаслідок війни URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/28/novyna/ekonomika/ukravtodori-nazvaly-sumu-zbytkiv-doroham-vnaslidok-vijny>

4. Joint Coordination Centre opens in Istanbul to facilitate safe export of commercial foodstuffs and fertilizers from Ukrainian ports URL: <https://reliefweb.int/report/turkiye/joint-coordination-centre-opens-istanbul-facilitate-safe-export-commercial-foodstuffs-and-fertilizers-ukrainian-ports>

5. Statement attributable to the Spokesperson for the Secretary-General - on the agreements to facilitate the export of food and fertilizer from Ukraine and Russia

URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2022-10-28/statement-attributable-the-spokesperson-for-the-secretary-general-the-agreements-facilitate-the-export-of-food-and-fertilizer-ukraine-and-russia>

6. Угода між Україною та ЄС про вантажні перевезення автомобільним транспортом від 09.06.2022 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-22#Text

7. «Транспортний безвіз» із Європою: що виграє Україна URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3520201-transportnij-bezviz-iz-evropou-so-vigrae-ukraina.html>

8. Угода про Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС від 12 жовтня 2021 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-21#n2

УДК 342.78:341.123

Остапенко Олена Геннадіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. Семена Кузнеця
ORCID 0000-0001-5795-4276

РОЛЬ ООН У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Питання захисту прав людини в умовах збройних конфліктів є предметом міжнародного гуманітарного права, а також міжнародного права прав людини, права міжнародної безпеки та міжнародного кримінального права. Після Другої світової війни через величезну кількість вчинених злочинів, що посягали на права і свободи людини, була утворена Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), членами якої є майже всі держави світу. У преамбулі Статуту ООН зазначено, що утворення ООН, об'єднання народів спрямовано на «позбавлення майбутніх поколінь від нещастя війни, ...утвердження віри в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості» [1]. Крім того, у ч. 3 ст. 1 Статуту ООН фактично сформульовано принцип поваги прав людини, оскільки однією з цілей Організації є заохочення й розвиток поваги до прав людини й основних свобод для усіх, без різниці раси, статі, мови та релігії [1].

Для забезпечення захисту прав людини як у мирний час, так і у разі агресії чи війни, істотне значення мають механізми міжнародного захисту прав людини як система міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що безпосередньо здійснюють захист прав людини, забезпечують реалізацію стандартів прав і свобод людини, а також відновлення порушених прав і свобод. Ці суб'єкти створюються за взаємною згодою кількох держав, як правило, на підставі міжнародної угоди, діють у межах такої угоди, яка визначає їх повноваження і спеціальні правила процедури.

У контексті нашого дослідження важливу роль відіграють положення ч.ч. 1 і 2 ст. 1 Статуту Організації, які встановлюють, що ООН має на меті:

- 1) «підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати

ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру;

2) розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру» [1].

Стаття 2 визначила, що для досягнення цілей ООН Організація та її Члени діють відповідно до принципів, зокрема, (а) розв'язання своїх міжнародних суперечок мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість; (б) утримання в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями ООН [1].

Проаналізуємо статус таких органів ООН як Генеральна Асамблея (далі – ГА ООН) та Рада Безпеки (далі – РБ ООН).

ГА є дорадчим, директивним, представницьким органом ООН, фактично форумом для багатостороннього обговорення міжнародних питань і відіграє значну роль у формуванні та кодифікації норм міжнародного права [2].

Згідно зі ст. 24 Статуту ООН «для забезпечення швидких і ефективних дій Організації Об'єднаних Націй її Члени покладають на РБ головну відповідальність за підтримку міжнародного миру й безпеки та погоджуються з тим, що при виконанні обов'язків, які випливають із цієї відповідальності, РБ діє від їхнього імені» [1]. Частина 3 статті 27 Статуту ООН встановлює, що Рішення РБ з усіх питань (крім процедурних) вважаються прийнятими, якщо за них подано голоси дев'яти членів Ради, включаючи голоси, які збігаються, всіх постійних членів Ради. Причому сторона, що бере участь у конфлікті, повинна утриматися від голосування при ухваленні рішення на підставі Розділу VI та на підставі п. 3 ст. 52 Статуту ООН. Практика роботи РБ ООН у 2022 році

свідчить, що РФ брала участь у голосуванні, що призвело до неможливості ухвалення резолюції S/2022/155 від 25 лютого 2022 р. стосовно вторгнення в Україну (і припинення військової операції на Україні) через вето РФ [3].

Ця ситуація знову призвела до того, що держави – члени ООН знову замислилися над питанням перегляду процедури вето. Слід зазначити, що у вересні 2014 р. Франція була ініціатором добровільної й колективної відмови постійних членів РБ від використання право вето у випадках, коли йде мова про геноцид, злочини проти людяності чи військові злочини, що скоюються у масових масштабах [4]. При обговоренні питання про обмеження право вето у листопаді 2015 р. проти були РФ та США. При цьому наголосимо, що РФ протягом 2014 – 2016 рр. п'ять разів ветоувала проекти резолюції по Сирії, зокрема щодо передання ситуації на розгляд Міжнародного кримінального суду і припинення вогню у сирійському місті Алеппо. У 2014 році Президент РФ В. Путін заявив, що Росію неможливо виключити з РБ ООН чи позбавити право вето [5].

Роль РБ у вирішенні конфлікту мирними засобами (розділ VI Статуту) фактично полягає у наданні рекомендацій, обов'язкових для членів ООН [1].

Розділ VII Статуту ООН регулює дії щодо загрози миру, порушень миру й актів агресії. Так, згідно зі ст. 41 «РБ має повноваження вирішувати, які заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, повинні застосовуватися для виконання її рішень, і вона може зажадати від Членів Організації застосування цих заходів. Ці заходи можуть включати повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин». Якщо РБ вважатиме, що зазначені заходи можуть виявитися недостатніми або вже виявилися недостатніми, вона має повноваження вжити такі дії повітряними, морськими або сухопутними силами, які виявляться необхідними для підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки. Такі дії можуть включати демонстрації сили, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил Членів Організації (ст. 42 Статуту).

Пропонуємо проаналізувати дії органів ООН після початку активної фази збройної агресії РФ 24 лютого 2022 р. Проведенню так званої «спеціальної військової операції» РФ передувало визнання нею 21 лютого 2022 р. самопроголошених ДНР і ЛНР. В указах Президента РФ було передбачено, що до підписання договору про дружбу, співробітництво та допомогу з цими «республіками», підтримувати мир на їх території будуть збройні сили РФ. Крім того, законопроекти цих договорів передбачають право сторін взаємно використовувати військову інфраструктуру та військові бази, а також охороняти «кордони» ЛНР та ДНР. В. Путін також наказав ввести на окуповані території України російські війська начебто для «підтримки миру». При цьому для світового співтовариства пролунала заява про те, що це жодним чином не свідчить про можливість збройної агресії РФ по відношенню до України.

Рішення Президента РФ про визнання зазначених «республік» було підтримано Кубою, Венесуелою, Нікарагуа, Сирією та невизнаними республіками Абхазією та Південною Осетією. ЄС визнав це рішення кричущим порушенням норм міжнародного права, територіальної цілісності України й Мінських домовленостей та оголосив про введення санкцій проти РФ. США такі дії Президента РФ визнали загрозою безпеки та зовнішній політиці Америки і ухвалили рішення про застосування санкцій. Більшість європейських країн, Канада і НАТО також засудили рішення Глави РФ [6].

27 лютого 2022 р. РБ ООН винесла резолюцію 2623 (2022), якою ухвалила рішення про скликання позачергової сесії ГА ООН для забезпечення міжнародного миру та безпеки через «відсутність єдності серед постійних членів на 8979-м засіданні, що перешкодило здійсненню РБ головної відповідальності за підтримання міжнародного миру та безпеки» [7].

2 березня 2022 р. ГА ООН ухвалила резолюцію ES-11/1 «Агресія проти України», співавторами якої були 96 країн, де вимагалось термінове, повне і беззастережне виведення збройних сил РФ з території України у межах міжнародно визнаних кордонів, термінове припинення застосування РФ сили проти України й утримувалась від будь-якої подальшої протиправної загрози

силою чи її застосування проти будь-якого держави-члена ООН, а також терміново і беззастережно відмінила своє рішення по статусу окремих районів Донецької та Луганської областей України. Крім того, у резолюції зазначено, що ГА вимагає, щоб усі сторони повністю виконували свої зобов'язання з міжнародного гуманітарного права, з тим щоб не допустити загибель цивільного населення та знищення об'єктів цивільного призначення, утримуючись від того, щоб піддавалися нападам, знищувалися, переміщувалися або приводилися у непридатність об'єкти, які є обов'язковими для виживання цивільного населення, а також поважаючи та захищаючи гуманітарний персонал і вантажі, що використовуються при проведенні операцій із надання гуманітарної допомоги [8].

Через порушення прав людини, норм міжнародного гуманітарного права Рада з прав людини 4 березня 2022 р. ухвалила резолюцію 49/1, якою постановила у терміновому порядку створити незалежну міжнародну комісію із розслідування у складі трьох експертів з прав людини, які будуть призначені Головою Ради з прав людини на початковий строк в один рік, що доповнить роботу місії із спостереження за правами людини на Україні, яка закріплює її результати і спирається на них, у тісній координації з місією із спостереження за правами людини на Україні й Управлінням Верховного комісару ООН з прав людини [9]. На підставі резолюції Ради з прав людини ГА резолюцією ES-11/3 зупинила право членства РФ у вказаній Раді внаслідок грубих і систематичних порушень і обмежень прав людини, міжнародного гуманітарного права [10].

16 березня Міжнародний суд ООН щодо тимчасових заходів у справі «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» наказав останній негайно вивести війська з території України і припинити бойові дії. Таким чином міжнародним судовим органом був визнаний факт незаконного та безпідставного вторгнення РФ на територію України [11; 12].

24 березня 2022 р. резолюція ГА ООН ES-11/2 «Гуманітарні наслідки агресії проти України» вимагала виконання РФ резолюції ГА ООН ES-11/1;

негайного припинення військових дій РФ проти України, зокрема будь-яких нападів на цивільних осіб і цивільні об'єкти; забезпечення повного захисту цивільних осіб, тощо [13].

Голова Європейської Ради Шарль Мішель на засіданні ГА ООН у вересні 2022 р. заявив про те, що право вето повинно бути виключенням, а воно стає правилом. При розв'язанні постійним членом РБ невинуватої війни, засудженої ГА ООН, він повинен бути виключеним із Ради, автоматично [14]. Але Статут ООН не передбачає процедури (механізму) виключення держав із складу ООН. Українські експерти наголошують, що через численні порушення Статуту ООН, РФ не могла б сьогодні стати членом цієї організації, проте Статут не передбачає такої підстави для виключення як зловживання правами або порушення Статуту ООН. внесення змін до Статуту унеможливується ти, що навіть у разі схвалення змін $\frac{2}{3}$ голосів членів ГА, необхідним є схвалення рішення РБТ, що є нереальним через участь у ній РФ як постійного члена. Тому вирішення цієї проблеми українські дипломати вбачають у двох напрямках. По-перше, неправомірність знаходження РФ у РБ (за Статутом ООН постійним представником у РБ є СРСР, правонаступником якого назвала себе Росія у листі Б. Єльцина до Генерального секретаря ООН). Чехія, Словаччина, країни колишньої Югославії проходили процедуру перевступу, на відміну від Росії, і жодної резолюції щодо її правонаступництва ухвалено не було. Вирішити це питання може Міжнародний Суд ООН, проте РФ не визнає рішення Суду. По-друге, зупинення повноважень делегації РФ в ООН (наприклад, не допускаючи її на засідання). В. Єльченко (колишній представник України при ООН) наводить приклад спроби виключення ПАР із складу РБ ООН, коли 28 листопада 1961 р. ухвалили резолюцію «Питання про расовий конфлікт у Південній Африці, викликаний політикою апартеїду, що проводилася урядом ПАР». Унаслідок демократичних виборів президента країни у 1994 р. фактично через 20 років зник режим апартеїду, і тому питання виключення ПАР із складу ООН втратило актуальність. Складність зазначених процесів обумовлює доцільність застосування іншого ефективного засобу – права вето: його

скасування чи зміна процедури застосування (наприклад, як мінімум двома голосами постійних членів), збільшення кількості постійних і непостійних членів РБ. Не зважаючи на тривалість дискусій щодо необхідності зміни чисельності РБ, немає єдності щодо домовленості про практику внесення таких змін та їх характеру, знову ж таки враховуючи необхідність підтримки такого рішення усіма постійними членами РБ ООН [15; 16].

Резолюція 377 (V) ГА ООН «Єдність заради миру» дозволяє обходити вето будь-якого постійного члена РБ заради підтримки міжнародного миру і безпеки шляхом скликання позачергової сесії ГА ООН для вирішення цього питання, яка може надати відповідні рекомендації членам ООН щодо колективних заходів, включаючи застосування збройних сил, коли це необхідно, для підтримки чи відновлення міжнародного миру і безпеки [17].

30 вересня 2022 року до складу РФ були включені ДНР, ЛНР, Запорізька та Херсонська області та ухвалено рішення про утворення нових суб'єктів РФ. Реакцією світової спільноти на таке рішення РФ була ухвалена ГА ООН 12 жовтня 2022 р. резолюція ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів, закріплених у Статуті ООН» (143 голоси «за», 5 «проти», 35 «утрималися»), якою: (а) засуджено організацію РФ незаконних так званих референдумів у регіонах, що знаходяться у межах міжнародно визнаних кордонів, і спробу незаконної анексії Донецької, Запорізької, Луганської й Херсонської областей України після організації вказаних референдумів; (б) закріплено відсутність юридичної сили цих референдумів відповідно до міжнародного права та підстав для будь-якої зміни статусу вказаних областей України; (в) вимагається від РФ негайної та безумовної відміни власних рішень від 21 лютого та 29 вересня 2022 року стосовно статусу окремих районів Донецької, Запорізької, Луганської й Херсонської областей України, бо вони є порушенням територіальної цілісності й суверенітету України і суперечать принципам, закріпленим у Статуті ООН, а також негайного, повного і беззастережного виведення всіх своїх збройних сил з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів [18].

На засіданні РБ ООН 12 січня 2023 р. при обговоренні питань верховенства права Генеральний секретар ООН А. Гутерриш зазначив, що російське вторгнення в Україну призвело до гуманітарної та правозахисної катастрофи, травмувало покоління дітей та пришвидшило глобальну продовольчу й енергетичну кризу; будь-яка анексія території держави іншою державою внаслідок загрози силою чи її застосування є порушенням Статуту ООН і міжнародного права [19].

Резолюція ГА ООН ES-11/5 (проект ES-11_L.6) «Сприяння здійсненню правового захисту та забезпеченню відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» (підтримана 94 державами, 14 голосували проти, 73 утрималися) рекомендує створення державами-членами у співробітництві з Україною міжнародного реєстру шкоди для реєстрації у документальній формі доказів та відомостей, що містяться у заявах щодо шкоди, втрат, спричинених усім зацікавленим фізичним та юридичним особам, а також державі Україна внаслідок міжнародно-протиправних діянь РФ на Україні чи проти України, а також для сприяння збору доказів і координації такої діяльності [20].

Для забезпечення міжнародного миру та безпеки зарубіжні країни та міжнародні організації запровадили санкції проти РФ: Європейський Союз (дев'ять пакетів), Велика Британія, США, Канада, Швейцарія, Австралія, Японія, країни G20 (санкції не підтримали Китай, Бразилія, Аргентина, Мексика, Індонезія, ПАР, Індія, Туреччина, Саудівська Аравія), країни G7, які майже повністю відключили РФ від SWIFT, заморозили резерви, ввели ембарго на нафту, вугілля, золото, низку технологічних товарів. Наступним санкційним пріоритетом буде російська атомна енергетика: заборона продажу росіянами сирого урану, послуг з його збагачення та будівництва АЕС [21].

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що збройна агресія РФ призвела до пошуку шляхів до перетворень у системі ООН та пошуку нових механізмів у забезпеченні міжнародного миру та безпеки.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
2. Губ'як Х. Роль ООН в міжнародному захисті прав людини: Збірник тез доповідей IV Міжнародної студентської наукової конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (15 травня 2020 року). Тернопіль, 2020. С. 30-32. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40569/1/30.pdf>
3. UN Security Council Meetings & Outcomes Tables. DAG HAMMARSKJÖLD Library. URL: <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto>
4. Франция предложила ввести ограничения на применение вето постоянными членами Совета Безопасности ООН. URL: <https://archive.ph/FLIQ1>
5. Россия и США выступили против ограничения права вето в СБ ООН. URL: <https://m.delfi.lt/ru/abroad/article.php?id=72798372>
6. Визнання Росією «Л/ДНР»: які країни засудили рішення, а які – підтримали. Слово і діло: аналітичний портал. 22 лютого 2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/svit/vyznannya-rosiyeyu-ldnr-yaki-krayiny-zasudyly-rishennya-a-yaki-pidtrymaly>
7. Резолюция 2623 (2022), принятая Советом Безопасности на его 8980-м заседании 27 февраля 2022 года. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/271/35/PDF/N2227135.pdf?OpenElement>
8. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=ru>
9. Резолюція Ради з прав людини 49/1 від 4 березня 2022 р. «Становище в галузі прав людини на Україні, що склалося внаслідок російської агресії». URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/277/46/PDF/G2227746.pdf?OpenElement>
10. Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council : resolution / adopted by the General Assembly. URL:

<https://digitallibrary.un.org/record/3967950?ln=ru>

11. Allegations of genocide under the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Ukraine v. Russian Federation). URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220323-ORD-01-00-EN.pdf>

12. Справа «Україна проти Росії» щодо порушення конвенції про запобігання геноциду: що далі відбудуватиметься у Міжнародному Суді ООН? Українська Гельсінська спілка з прав людини. 22 липня 2022 р. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodo-porushennia-konventsii-pro-zapobihannia-henotsydu-shcho-dali-vidbuvatymetsia-u-mizhnarodnomu-sudi-oon/>

13. Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3966630?ln=ru>

14. Виступ президента Європейської ради, Шарля Мішеля на 77-ій Генасамблеї ООН. URL: <https://www.dailymotion.com/video/x8dx8g5>

15. Куренкова О. Чи можна виключити Росію з Ради Безпеки ООН. Суспільне. Пояснюємо. URL: <https://suspilne.media/287405-ci-mozna-vikluciti-rosiu-z-radi-bezpeki-oon-suspilne-poasnuemo/>

16. Україна ініціює виключення росії з ООН. *Укрінформ*. 26 грудня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3641351-ukraina-iniciue-viklucenna-rosii-z-oon.html>

17. Resolution 377 (V). Uniting for peace. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/059/75/PDF/NR005975.pdf?OpenElement>

18. Territorial integrity of Ukraine : defending the principles of the Charter of the United Nations : resolution ES-11/4 / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3990673?ln=ru>

19. Rule of Law Essential for Maintaining International Peace, Secretary-General Says at Open Debate, Stressing Security Council's Critical Role in Upholding Principle. UN: Meetings Coverage and Press Releases. URL:

<https://press.un.org/en/2023/sgsm21653.doc.htm>

20. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3994481?ln=ru>

21. Мірошніченко Б., Гордійчук Д. «Всерйоз ще нічого не починали». Чи вичерпали себе санкції проти Росії?. Економічна правда. 5 січня 2023 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/5/695700/>

УДК 342.25

Петришина Марина Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
ORCID 0000-0002-5702-0112*

МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Одним з трендів державного і суспільного життя у світі є утвердження і зміцнення місцевого самоврядування та локальної демократії. Вплив місцевого самоврядування на розбудову конституційного ладу України на засадах верховенства права, демократії, визнання і всебічного захисту прав людини і є тією рушійною силою, що вже протягом тривалого часу стимулює діяльність держави у напрямі формування і здійснення відповідного напрямку правової політики як системи принципів, напрямів і засобів цілеспрямованого правового впливу на перебіг і спрямованість відповідних суспільних процесів, а також розвиток відповідних соціальних інститутів і норм.

Муніципально-правова політика представляє собою науково обґрунтовану систему цілей, пріоритетів, напрямків, завдань і конкретних заходів щодо створення ефективного механізму муніципально-правового регулювання, щодо розбудови і модернізації місцевого самоврядування. За наявних умов муніципально-правова політика є особливо важливою формою політики, адже сама по собі передбачає стратегію і тактику, логічну впорядкованість дій, системність тощо. Відтак, йдеться про узгоджену діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інституцій громадянського суспільства, територіальних колективів і окремих громадян, що здійснюється зі спільною метою в порядку, передбаченому чинним законодавством, та орієнтує суспільство на оптимізацію муніципально-правового регулювання.

Сучасні наукові підходи щодо природи, сутності, ознак, елементів тощо муніципальної політики, в цілому не виключають самого факту необхідності її

формування та розвитку (зважаючи на цілу низку факторів та умов). При цьому, муніципально-правова політика може і повинна бути основним інструментом впливу на систему суспільних відносин, що складається у сфері місцевого самоврядування в умовах демократичної, правової, соціальної держави. Крім того, муніципально-правова політика не існує відірвано від інших форм і видів державної політики, а, навпаки, передбачає їх взаємозв'язок і взаємозумовленість.

Особливістю муніципально-правової політики, з одного боку, є її наближеність до місцевих жителів, їх повсякденних потреб та інтересів. З другого боку, вона має комплексний характер, оскільки такими є питання місцевого значення (адже передбачають існування і функціонування раціональної, упорядкованої та ефективною інфраструктури, ефективного розподілу публічно-владних повноважень з урахуванням наявних ресурсів і потенційних можливостей тощо).

Відтак, основним завданням муніципально-правової політики має бути розробка юридичних алгоритмів вирішення проблем, з якими стикаються громади та обрані ними органи влади, способів розв'язання суперечностей і виходу з кризових ситуацій, вироблення механізмів, що мають на меті не стільки їх усунення, скільки попередження. Розуміння і врахування означених вище та інших специфічних рис такої політики повинно спонукати її розробників і виконавців бути раціональними і послідовними при обранні її напрямів та визначенні цілей, а також дотримуватися конституційно-правових принципів і засад, міжнародних зобов'язань держави, бути орієнтованими на пріоритет прав людини та забезпечення спроможності територіальних громад.

Зазвичай, муніципальна політика визначається як правова політика, що проводиться спільно органами державної влади, органами місцевого самоврядування, інституціями громадянського суспільства за участю членів територіальних громад з метою розвитку місцевого самоврядування.

При цьому, провідним суб'єктом формування муніципальної політики в Україні є держава, що є цілком зрозумілим з огляду на суверенність державної

влади. Так, місцеве самоврядування в Україні було започатковане шляхом октроювання з боку держави. Свідченням цього є й те, що всі реформи в муніципальній сфері здійснюються в Україні за ініціативою держави та в межах державного бачення перспектив суспільного розвитку. На противагу декларованій самостійності та автономності від держави місцеве самоврядування і сьогодні залишається об'єктом реформування, а не одним з основних суб'єктів. Навіть враховуючи благі цілі, неврахування ролі і значення місцевого самоврядування призводить до відірваності, а інколи й прямої протилежності ідеї місцевого самоврядування її практичному втіленню.

Так, у процесі добровільно-примусового об'єднання територіальних громад було фактично знищено соціально-територіальну основу місцевого самоврядування, якою традиційно були територіальні громади як природні співтовариства, об'єднані спільними інтересами і потребами, що походять від спільного проживання в межах єдиного населеного пункту. Новостворені громади є штучними утвореннями, члени яких не мають спільності між собою, а місцеве самоврядування перетворюється на суто територіальне управління і в такий спосіб ще більше здержавлюється. Відповідно, втрачається ініціативність, демократизм, а відтак нівелюється творчий потенціал, закладений в ту модель, що окреслена Європейською хартією місцевого самоврядування 1995 р.

Показовим у зазначеному контексті є відкрите провадження у Конституційному Суді України за поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17 липня 2020 року № 807-ІХ, в якому ставиться низка достатньо обґрунтованих запитань.

Попередньо підсумовуючи, можна стверджувати, що проблематика формування муніципально-правової політики в Україні є напрочуд актуальною. Інша справа, що вона вимагає конкретних комплексних дій у повоєнний період. Однак, саме час проаналізувати всі здобутки і прорахунки реформи. До того ж,

необхідно вивчити нові факти та обставини, в яких опинилися громади під час війни росії проти України, наявні та можливі наслідки, перспективи їх усунення, а також можливості щодо відновлення та подальшого розвитку.

УДК 351: 37.046.16

Подрез-Ряполова Ірина

кандидат юридичних наук, в.о. завідувача

наукового відділу правового забезпечення

галузевого інноваційного розвитку

Науково-дослідний інститут правового забезпечення

інноваційного розвитку Національної академії правових наук України

ORCID 0000-0002-8802-1441

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ОКРЕМІ ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Збереження і розвиток людського потенціалу є найвищим цільовим орієнтиром динамічних змін економіки України, які здатні забезпечити її інноваційність [1]. При цьому, інтелектуальна (інноваційна компонента) людського потенціалу в сучасних умовах є основою формування конкурентних переваг та найціннішою складовою людського капіталу [2].

Відповідно до положень Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р та є ключовим планувальним документом для реалізації розвитку сфери інноваційної діяльності: «Основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання і результати наукових досліджень, їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки сприятиме розвитку держави» [3].

Разом з цим, рівень регіонального розвитку має ключовий вплив на формування умов для розвитку людського потенціалу. Так, Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 [4] містить стратегічні і оперативні цілі та відповідні завдання і напрями.

У межах стратегічної цілі П. «Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів» однією з оперативних цілей визначена ціль

1. «Розвиток людського капіталу», яка регламентує відповідні завдання за наступними напрямками:

- «Підвищення якості і конкурентоспроможності вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти» (цей напрям серед інших передбачає завдання щодо модернізації сфери вищої освіти шляхом застосування новітніх технологій та інновацій).

- «Розвиток загальної середньої освіти»;

- «Розвиток дошкільної та позашкільної освіти»;

- «Забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами»;

- «Формування доступної та спроможної мережі закладів для надання якісних медичних послуг»;

- «Модернізація та розвиток системи екстреної медичної допомоги»;

- «Формування здорової нації та створення належних умов для розвитку системи закладів фізичної культури і спорту, в тому числі для осіб з інвалідністю»;

- «Створення інклюзивного середовища».

Отже, в межах зазначених напрямів регламентовані важливіші завдання щодо розвитку відповідних сфер освіти, підвищення рівня цифрової грамотності, впровадження електронних освітніх систем, сприяння розвитку та розширенню мереж закладів освіти, здійснення заходів щодо модернізації наявної матеріально-технічної бази тощо.

Військова агресія Російської Федерації проти України справила руйнівний вплив на розвиток людського капіталу країни. Слід погодитись, що основою повоєнного відродження є саме людський капітал, реалізація його потенціалу великою мірою залежить від того, наскільки держава та суспільство загалом знайдуть соціально ефективні відповіді на виклики, породжені війною [5]. Отже, питання щодо відновлення та розвитку людського капіталу набувають першочергового значення.

Наразі відсутні системні дослідження втрат людського капіталу внаслідок повномасштабної агресії з боку Росії, насамперед це зумовлено браком часу для проведення подібних досліджень. Водночас нагальним питанням відновлення економіки України є висвітлення змін людського капіталу та розробки напрямків відновлення у повоєнний період [6]. Тому доцільним в умовах сьогодення вбачається розробка ефективних систем моніторингу змін та втрат людського капіталу та визначення показників його реального стану.

Вочевидь, на сьогодні використання людського капіталу як найважливішого чинника економічного й соціального зростання та основи української інноваційної конкурентоспроможності, має значні обмеження. Тому, основний вектор сучасної державної політики (та політики повоєнного періоду) повинен бути направлений на забезпечення ефективної реалізації існуючих стратегічних завдань в межах оперативної цілі щодо розвитку людського капіталу та розробку додаткових заходів і законодавчих механізмів відтворення людського капіталу країни.

Отже, перспективами подальших наукових досліджень є розгляд питань правового забезпечення розвитку людського капіталу в повоєнний період.

Література

1. Петрова І. Л. Інноваційний вектор формування людського потенціалу України. *Будуємо нову Україну*. Збірник конференції. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. С. 210–218. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149243492.pdf>.
2. Огієнко М. М. Система показників оцінювання людського потенціалу: регіональний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 72–76. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2018/14.pdf.
3. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80>.

4. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

5. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitichna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya-1>.

6. Залознава Ю.С., Азьмук Н.А. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. *Економіка та суспільство*. Випуск 38. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59>

УДК 342.78: 614.251

Рогова Олена Геннадіївна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання
економіки Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
ORCID: 0000-0003-4482-0847*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

Як відомо, основу правового регулювання найважливіших аспектів життєдіяльності нашого суспільства в умовах повномасштабної війни, яку розв'язала проти України Російська Федерація (надалі – РФ), було закладено Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ. Серед інших питань зазначеними нормативними актами чітко було визначено перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися, а також «вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану...» [3]. Важливо підкреслити, що одне з наших найважливіших конституційних прав – право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, закріплене Статтею 49 Конституції України, де-юре не підлягає обмеженню.

Вже с перших днів війни Міністерство охорони здоров'я України (надалі – МОЗ України) ухвалило Наказ «Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 24.02.2022 № 374, який мав своєю метою підготувати систему охорони здоров'я (надалі – ОЗ) до функціонування в

умовах режиму військового часу, визначивши найважливіші пріоритети щодо забезпечення доступу людей до кваліфікованої медичної допомоги [5].

На підставі Постанов КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення» від 20 березня 2022 р. № 325 [4] та «Деякі питання забезпечення функціонування електронної системи охорони здоров'я в умовах воєнного стану» від 23 березня 2022 р. № 351 [1] було спрощено процедуру укладання договорів про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення, закрито доступ до інформації не тільки про зазначені договори, але й про провайдерів медичних послуг. Зазначені новації були спрямовані на захист інформації про систему ОЗ в цілому, учасників медичних правовідносин від несанкціонованого доступу, поширення інформації, якою можуть скористатися окупанти.

На час дії воєнного стану в умовах безпрецедентної міграції населення України було суттєво спрощено логістичні маршрути пацієнтів, які раніше базувалися на підписаних у 2018 році деклараціях про вибір лікаря первинної ланки. Оскільки чимало наших громадян опинилися у інших регіонах України, у країнах Західної Європи, під загрозою опинилися налагоджені раніше зв'язки з лікарями первинної ланки. Саме у цей час відчутним надбанням стало застосування телемедичних консультацій, комунікації пацієнтів з лікарями за допомогою всіх доступних сервісів (електронної пошти, мобільних телефонів, месенджерів тощо). Виграшним в умовах війни рішенням стало управлінське рішення, яке дозволило пацієнтам отримувати медичну допомогу без дотримання правових умов щодо наявності підписної з лікарем декларації, незалежно від місця фактичного проживання чи реєстрації того, хто звернувся за медичною допомогою до найближчого закладу ОЗ. Окрім цього, заклади надавали екстрену медичну допомогу цілодобово всім, хто її потребував. В умовах кадрового дефіциту медичної галузі (який спостерігався і раніше, а з початком повномасштабної війни став найбільш відчутним) система ОЗ

працювала у режимі надзвичайного навантаження, щоб забезпечити життєві потреби щодо медичної допомоги.

За висловом Тедроса Адханоме Гебрейесуса, Генерального директора ВООЗ, «незважаючи на численні виклики, системі ОЗ вдалося вистояти та надати допомогу там і тоді, коли вона найбільше потрібна. Хоча система охорони здоров'я похитнулася, вона не впала» [6].

Окрім зростання навантаження на заклади ОЗ, обумовлені збільшенням кількості пацієнтів та зменшенням медичного персоналу, вже у перші місяці війни стало зрозуміло, що страшних збитків зазнала інфраструктура медичної галузі. Так, за попередньою оцінкою експертів Світового банку та Європейської комісії (червень – липень 2022 р), станом на 1 червня, було повідомлено про пошкодження або руйнування 581 закладу охорони здоров'я, зокрема 557 закладів у державному секторі. Більша частина пошкоджень припадає на центри первинної медико-санітарної допомоги (264 об'єкти), на другому місці – лікарні загального профілю та монопрофільні лікарні (155 об'єктів) [8, с. 83]. Завдана шкода була зафіксована у приблизно 5,6 відсотка від загальної кількості закладів ОЗ в державному секторі. В окремих областях державна інфраструктура охорони здоров'я зазнала більшої шкоди, ніж в інших; найбільше постраждали Донецька, Харківська та Миколаївська області [Там само, с. 84].

Цілком зрозуміло, що зафіксовані при попередньому аналізі пошкодження та втрати системи ОЗ не могли не позначитися на такій важливій складовій права на ОЗ, як доступність кваліфікованої медичної допомоги. Важливо підкреслити, що зміст категорії «доступність медичної допомоги» можна інтерпретувати у декількох сенсах – як територіальну доступність, логістичну доступність, організаційну та фінансову доступність. Не буде перебільшенням сказати, що кожен з зазначених аспектів доступності медичної допомоги зазнав обмежень в умовах воєнного часу.

Експерти ВООЗ констатували такі проблеми національної ОЗ: нерівність у доступі до послуг охорони здоров'я та інших життєво необхідних речей, що,

як завжди, впливає на найуразливіші верстви населення – жінок, дітей, людей похилого віку [7]. Цілком зрозуміло, що умови, у яких перебували (і продовжують перебувати) люди під час подій повномасштабної війни, у той чи інший спосіб можуть позначитися на всіх складових, які утворюють зміст права на ОЗ (належний життєвий рівень, достатнє харчування, якісна питна вода, доступ до медичних послуг, лікарських засобів та виробів медичного призначення тощо).

Пацієнти, які не могли отримати належну фармакотерапію і медичний догляд під час війни, зазнали руйнівного впливу на всі прояви свого індивідуального здоров'я. За висновком експертів Світового банку та Європейської комісії, найбільша група збитків потенційно пов'язана з пропуском епізодів медичного догляду (як-от скринінг, діагностика та подальший нагляд, а також пропуск у лікуванні гострих станів) для людей з неінфекційними захворюваннями (НІЗ) та додатковими захворюваннями, що виникають у цій групі внаслідок війни та неоптимальних умов життя [8, с.87]. У першу чергу, це стосується пацієнтів, які вже мають певні судинні чи кардіологічні захворювання або стани, а також тих, хто вже в теперішній час потребує обстеження чи лікування.

Не менш серйозною – масштабною, популяційною – проблемою для України може стати поширеність посттравматичних стресових розладів (надалі – ПТСР), обумовлених подіями війни.

За даними МОЗ, через російсько-українську війну психологічної підтримки в майбутньому потребуватимуть 15 млн українців, при тому – 3-4 млн із них знадобиться медикаментозне лікування [6]. ПТСР може виникати не тільки у людини, яка стала безпосереднім учасником психотравмуючої ситуації, але і й тих, хто спостерігав за перебігом подій, стежив за жахливими подіями війни, так би мовити, здалеку. Саме тому вже сьогодні лунають заклики фахівців не нехтувати симптомами психічних розладів, звертатися до спеціалістів, надавати психологічну допомогу і підтримку своїм близьким. Можна стверджувати, що надання кваліфікованої психологічної (у тому числі –

медико-психологічної) допомоги вже у найближчій перспективі потребуватиме відповідних державних програм та належного фінансування.

Підсумовуючи короткий аналіз проблемних аспектів реалізації права на ОЗ в умовах війни, можна стверджувати, що на сьогодні чітко ідентифікованими є наступні проблеми:

- Об'єктивне зменшення ресурсної бази системи ОЗ (кількість закладів, лікарів, ресурсів);
- Ускладнена логістика скеровування пацієнтів (з урахуванням призупинення електронних направлень, обмеженості сервісів електронного здоров'я, недостатньої кількості фахівців тощо);
- Поява нових станів та розладів, вплив яких позначиться у найближчій та віддаленій перспективі не просто на рівні індивідуального здоров'я, а на рівні громадського здоров'я в масштабах всієї України;
- Скорочення державних фінансових гарантій та розширення обсягу платних медичних послуг.

Але, незважаючи на очевидні проблеми, система ОЗ вистояла під потужним натиском повномасштабної війни, довела свою спроможність – у її кадровому, організаційному, фінансовому вимірах.

Література:

1. Деякі питання забезпечення функціонування електронної системи охорони здоров'я в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 23 березня 2022 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-2022-%D0%BF#Text>.
2. Право на медичну допомогу під час воєнного стану: особливості реалізації. *Юрфем. Уа*. Березень 25, 2022. URL: <https://jurfem.com.ua/pravo-na-medychnu-dopomogu-voennyu-stand/>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення: Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2022-%D0%BF#Text>.

5. Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України: Наказ МОЗ України від 24.02.2022 № 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374282-22#Text>.

6. Смерека Є. Посттравматичний стресовий розлад: як розпізнати та що з цим робити. *Mind*. 25 січня 2023. URL: <https://mind.ua/publications-/20252515-posttravmatichnij-stresovij-rozlad-yak-rozpoznati-ta-shcho-z-cim-robiti>

7. Тарнавська К. Після шести місяців війни система охорони здоров'я України готується до складної зими. *ООН. Україна*. 24 серпня 2022. URL: <https://ukraine.un.org/uk/196365-pislya-shesty-misyatsiv-viyny-systema-okhorony-zdorovya-ukrayiny-hotuyetsya-do-skladnoyi>.

8. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення: *Звіт, спільно підготовлений Світовим банком, Урядом України та Європейською Комісією*, серпень 2022, 269 с.

УДК: 339.1:004.75:336.744]:[7.026:347.78]

Розгон Ольга Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0001-6739-3927

АВТОРСЬКІ ПРАВА НА NFT І ПРАВА, НАДАНІ NFT: ТОЧКИ ПЕРЕТИНАННЯ

NFT — це невзаємозамінні цифрові активи, які можуть бути у формі творів мистецтва, музичних композицій, відео тощо, які знаходяться у блокчейні. При цьому виникає тенденція встановлення правил щодо того, які права набувають покупці NFT, зокрема таких творів цифрового мистецтва, і в кого виникають авторські права на NFT у формі творів мистецтва.

NFT зазвичай створюється шляхом використання такого ж типу програмування, що й криптовалюта, як от біткойн. Проте є певні особливості, оскільки NFT є невзаємозамінним цифровим активом, а класична криптовалюта є взаємозамінною.

У проєкті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083 від 14.09.2018 р. (проєкт відкликано) зазначається, що *віртуальні активи* – будь-яка форма запису в межах розподіленого реєстру записів у *цифровій формі*, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи засіб збереження вартості. Під терміном «*віртуальний актив*» у цьому Кодексі розуміються *криптовалюти* і *токен-активи*, де *токен-актив* – віртуальний актив у формі токена, який посвідчує майнові та/або немайнові права власника токена, що відповідають зобов'язанням емітента токена.

Але Закон України «Про віртуальні активи» набере чинності після прийняття змін до Податкового кодексу України, що стосуватимуться оподаткування операцій із віртуальними активами, тому поки що *віртуальні активи не можуть вільно обертатися*. Отже, правове регулювання NFT на законодавчому рівні на даний момент відсутнє.

Зважаючи на унікальність NFT через саму технологію створення такого токена, відповідно, він *не може визнаватись* окремим об'єктом авторського права. NFT — це форма вираження (існування) об'єкта авторського права. Власне, це є об'єктивною формою вираження. Отже, NFT-твір — це *токенізований твір* (фотографія, відео, картина, малюнок, музика тощо), який за наявності оригінальності (творчого характеру) є *об'єктом авторського права*. Однак *об'єктом авторського права* є не сам NFT, а саме NFT-твір, тобто твір, зафіксований у специфічній цифровій токенізованій формі. У науковій літературі також зазначають, що NFT саме допомагає авторам зареєструвати свої роботи для подальшого продажу за допомогою системи смарт-контрактів, і авторські права на такий об'єкт надалі підтверджуються цифровим сертифікатом [1, 43].

Коли *власник володіє* NFT, то він володіє одним унікальним токеном на оригінальний цифровий актив. При цьому *власник, який володіє* NFT, *не володіє* авторськими правами на NFT-твір, якого він стосується, як і на фізичний твір мистецтва (наприклад, картину), оскільки авторські права залишаються за художником за загальним правилом. Відповідно, є *авторські права на NFT-твір і права, надані NFT*.

Правове регулювання NFT залежить від того, на території якої країни проживає покупець NFT. Наприклад, в Україні згідно зі ст. 12 Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX суб'єкт авторського права має право використовувати твір будь-яким способом (способами), а також виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами. Майнові права на твір, передбачені ч. 1 ст. 12. Також ст. 1107 ЦК України встановлено види правочинів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Схожа норма міститься у законодавстві США. Так, відповідно до ст. 106 Кодексу законів Сполучених Штатів Америки (17 U.S. Code § 106, § 204 — Exclusive rights in copyrighted works) до власника NFT не переходять майнові авторські права на твір цифрового мистецтва. За замовчуванням *власник NFT не*

буде володіти авторськими правами на твір. Як і на фізичний витвір мистецтва, авторські права залишаються за художником, якщо вони не призначені покупцеві. Власник NFT просто отримує ексклюзивні права «хвастощі» (bragging) щодо обмеженого видання твору та ліцензію на використання твору мистецтва в певних налаштуваннях і певним чином. Однак, подібно до рідкісних фізичних творів мистецтва, володіння оригінальним або обмеженим тиражем цифрового твору мистецтва через NFT настільки цінне, наскільки це робить ринок [2]. Тобто власник NFT може отримати обмежену невиключну ліцензію на право використання твору цифрового мистецтва.

Щоб відтворити цей NFT-твір, слід володіти відповідними навичками, технічними знаннями, відповідним програмним забезпеченням та інколи фінансовими ресурсами. Розвиток NFT-мистецтва є сучасним способом монетизації об'єктів авторського права. Токенізація творів також надає додаткові можливості й щодо захисту авторських прав на такі об'єкти завдяки блокчейн-технології, на якій функціонує NFT. Після токенізації власник *NFT-об'єкта здійснює всі авторські права* на цей твір самостійно: використовує на власний розсуд, дає дозвіл на використання NFT-твору третім особам (у тому числі із застосуванням смарт-контрактів). Автор (власник NFT-твору) може також відчужити права на цей твір, уклавши відповідний договір (купівлі-продажу, дарування тощо, зазвичай шляхом укладення саме смарт-контракту) [3].

Авторські права на сам твір мистецтва залишаються за творцем (або «автором») твору мистецтва. Це відображає позицію, коли ви купуєте фізичний твір мистецтва, наприклад, картину Vincent Willem van Gogh «Sunflowers».

Таким чином, незважаючи на те, що *автор є власником NFT і це право власності відображено у блокчейні*, власник NFT не має права забороняти іншим завантажувати, копіювати, ділитися або друкувати копії творів мистецтва з Інтернету для себе. Ці права залишаються за *суб'єктом авторських прав*, зазвичай автором.

Хоча більшість NFT пов'язані з «обмеженими тиражами», немає причин, чому художник не міг би надати покупцеві «єдине видання», надавши ексклюзивну ліцензію на твір мистецтва.

Незважаючи на те, що *митець все одно зберігає авторські права на твір*, виключна ліцензія надає ліцензіату право використовувати авторське право за винятком усіх інших (а також додаткові права, такі як право подати позов про порушення авторських прав проти будь-яких інших осіб, які порушують авторські права на твір мистецтва). Таким чином, хоча *художник все ще є власником авторських прав*, ексклюзивний ліцензіат користується правами, які дуже подібні до прав власника.

Спир щодо порушення прав інтелектуальної власності може виникнути, коли NFT було створено з використанням твору (наприклад, картини), що порушує авторські права або права на торговельну марку *третьої особи*.

Отже, існує проблема *включення авторських прав третіх сторін у твір*, а потім його продажу через NFT. Насправді багато митців уже повідомили, що інші «цифрові митці» продавали *NFT із цифровими творами мистецтва*, які містять їхні роботи, захищені авторським правом, але без дозволу. При цьому слід з'ясувати чи мало місце насправді порушення прав. І це залежатиме від того, чи шахрайський продавець NFT також відтворив або оприлюднив *цифровий твір для громадськості* [2].

Також спори щодо порушення прав на NFT можуть виникнути для перешкоджання іншим особам використовувати NFT (зокрема, копіювати, демонструвати) без дозволу власника авторських прав.

Станом на сьогодні за кордоном уже виникають *судові спори* щодо порушення прав інтелектуальної власності при створенні та використанні NFT-творів. Так, власники NFT-об'єктів почали створювати значні проблеми для *власників торговельних марок*, володільців авторських прав. Зокрема, йдеться про використання у NFT-творах чужих об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі перероблених, а також образів відомих осіб [4].

Наприклад, компанія Hermes подала до суду (окружний суд США) позов на художника Мейсона Ротшильда (Mason Rothschild) за розробку NFT-творів, які містили дизайнерське зображення сумок бренду «Birkin», права на яке належали компанії. Окрім того, зазначені сумки були марковані позначенням «Metabirkins», що є подібним до ступеня змішування з торговельною маркою «Birkin» [5].

Hermes подав позов, стверджуючи, що Rothschild порушує та розмиває свої знамениті марки BIRKIN і HERMES, а також BIRKIN Trade Dress через продаж METABIRKINS NFT. У відповідь на скаргу Hermes М. Rothschild стверджує, що NFT METABIRKINS є мистецьким виразом і його використання не вводило в оману. Rothschild М. стверджує, що він має право на захист відповідно до принципів свободи слова до Першої поправки до Конституції, як це викладено у справі *Rogers v. Grimaldi* [6]. М. Rothschild стверджує, що той факт, що він використовує технологію NFT для *автентифікації та продажу свого мистецтва*, якимось чином не змінює мистецтво таким чином, щоб підтвердити факт порушення. Федеральний суддя Нью-Йорка відхилив клопотання М. Rothschild про відхилення та перехресні клопотання щодо спрощеного судового розгляду [7].

Таким чином, NFT – це цифровий актив, який можна продати, змінивши право власності. Однак, застосовуючи NFT, потрібно не порушувати ні авторські права на NFT-вір, ні права, надані NFT.

Література

1. Rafli, Dw Putu Alit Denbagus. (2022). NFT Become a Copyright Solution. *Journal of Digital Law and Policy*. 1 (2). P. 43–52.
2. Kallenbach P. Non-fungible tokens and digital assets — what’s the deal? MinterEllison. URL: <https://www.minterellison.com/articles/non-fungible-tokens-and-digital-art-whats-the-deal>.

3. Тарасенко Л. Л. NFT – новітній цифровий об’єкт авторського права чи форма вираження твору. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 2. С. 90-97. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/259748>.
4. Baldwin. A. (2022). Anti-piracy group launches NFT takedown service. *World Intellectual Property Review Bulletin*. URL: <https://www.worldipreview.com/news/anti-piracy-group-launches-nft-takedown-service-22103>.
5. Bolger M. (2022). Hermès sues ‘get rich quick’ creator of handbag NFTs. *World Intellectual Property Review Bulletin*. URL: <https://www.worldipreview.com/news/hermes-sues-get-rich-quick-creatorof-handbag-nfts-22034>.
6. *Ginger Rogers v. Alberto Grimaldi, Mgm/ua Entertainment Co., and Pea Produzioni Europee Associate, S.R.L.*, 875 F.2d 994 (2d Cir. 1989). Court of Appeals for the Second Circuit. URL: <https://www.courtlistener.com/opinion/524053/ginger-rogers-v-alberto-grimaldi-mgmua-entertainment-co-and-pea>.
7. Battle of the (Meta) Birkin: Summary Judgment Showdown Shutdown — Hermès v. Rothschild Set for Trial. URL: <https://www.afslaw.com/perspectives/alerts/battle-the-meta-birkin-summary-judgment-showdown-shutdown-hermes-v-rothschild>.

УДК 346.7

Селіванова Ірина Анатоліївна
*кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0002-1006-5444*

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ : ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Відповідно до норм Конституції України (ст. 49) кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Рівень реалізації цього права залежить від стану медичної системи, яка в Україні переживає черговий виклик. Так, в 2017 році розпочалась реформа, метою якої є принципова зміна фінансування медичної системи і, як наслідок, зміна організації надання медичних послуг. Повномасштабне вторгненням РФ в Україну відбулося одночасно з початковими етапами впровадження реформи. Втім, попри боротьбу з навалою рашистів трансформаційні процеси в медичній системі України продовжуються.

Чи була так необхідна реформа медичної системи в Україні? Як наголошують автори аналітичного матеріалу «Відбудова України: Принципи та політика» [1], Україна як і інші країни колишнього Радянського Союзу успадкувала систему охорони здоров'я Семашка (названу на честь першого народного комісара охорони здоров'я в УСРР у 1918 році – Миколи Семашка), яка гарантувала загальний безкоштовний доступ до медичної допомоги. За часів СРСР система була централізовано спланованою, ієрархічною та недостатньо забезпеченою ресурсами. Медична допомога була переважно стаціонарною, а первинна медична допомога була слабо розвинута. До недоліків системи Семашко також відносять неефективну медичну допомогу,

велику кількість немедичного персоналу, низькі зарплати медпрацівників та обмежений доступ до сучасних технологій в галузі охорони здоров'я. Проголошений принцип загального безкоштовного лікування призвів до надмірного використання медичних послуг, занадто великої залежності від стаціонарної допомоги та відсутності конкуренції за пацієнтів, що нерідко є характерним для змішаних систем охорони здоров'я з більшим залученням приватних провайдерів. Україна намагалася зберегти залишки системи Семашка, внаслідок цього погіршилася якість медичних закладів, зарплати медичного персоналу були до смішного низькими, а хабарі лишалися звичним явищем. Це призвело до найбільшого скорочення очікуваної тривалості життя в Україні (до 1995 року вона впала до 67 років) порівняно зі східноєвропейськими країнами. Хоча до 2020 року очікувана тривалість життя в Україні поступово зросла до 71 року, вона все одно на 6 років нижча порівняно з Польщею та Словаччиною [2].

Об'єктивний стан системи охорони здоров'я України на початок її реформування підтверджує Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я. Станом на 2016 рік Україна мала значну мережу закладів охорони здоров'я, велику кількість лікарняних ліжок та лікарів, а українці частіше від жителів країн – членів ЄС зверталися до лікарів та частіше і довше перебували в лікарнях. При цьому ми мали значно гірші показники здоров'я, значно більшу смертність та значно меншу середню тривалість життя. Саме вкрай неефективна організація фінансування та управління системою охорони здоров'я, тобто успадкована від СРСР командно-адміністративна модель охорони здоров'я, була однією з причин такого стану була. Цю модель управління (модель Семашка), характеризує те, що більшість закладів охорони здоров'я утримується за рахунок бюджету, є бюджетними установами. Їх фінансування здійснювалось центральними органами влади за застарілими галузевими нормами, переважно на основі статистичних даних щодо штатного розпису та кількості лікарняних ліжок. Кошти витрачалися відповідно до заздалегідь затвердженого кошторису без права самостійного внесення будь-

яких змін, а не витрачені гроші на кінець року необхідно було повертати до державного бюджету, що робило управління закладами охорони здоров'я негнучким та малопродуктивним [3].

Впровадження Україною основ ринкової економіки яскраво проявило неефективність такої система, яка обмежувала управлінську гнучкість та самостійність керівництва закладів, не стимулювала їх до підвищення ефективності діяльності закладів охорони здоров'я, скорочення неефективних видатків та запровадження інноваційних організаційних практик, не передбачених типовими настановами.

З 2017 року починається перехід до нової системи фінансування, в основі якої надання більшої господарської свободи закладам охорони здоров'я – суб'єктам державного та комунального секторів економіки та запровадження договірному порядку розподілу бюджетних коштів серед надавачів медичних послуг різних форм власності, в тому числі і лікарів – підприємців.

Першим етапом реформування було прийняття 06.04.2017 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я», відповідно до норм якого почався процес автономізації державних та комунальних закладів охорони здоров'я, тобто їх перетворення з бюджетних установ в казенні підприємства або комунальні некомерційні підприємства. [4, Прикінцеві положення]. *Другим кроком по впровадженню нових принципів організації господарської діяльності в медичній галузі стало прийняття Верховною Радою України 19 жовтня 2017 року Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [5], відповідно до вимог якого бюджетні кошти на фінансування медицини тепер розподіляються через механізм закупівлі Національною службою здоров'я України прозоро визначеного обсягу медичної допомоги та лікарських засобів, право на отримання якого у разі потреби мають всі без винятку громадяни України.*

В результаті впровадження вищезазначених законів в медичній системі країни відбулися значні зміни.

По-перше, монополія такої організаційної форми закладів охорони здоров'я як бюджетна установа була замінена множинністю організаційних форм надавачів медичних послуг. Наразі функціональними складовими єдиного медичного простору країни є державні, комунальні, приватні заклади охорони здоров'я. За організаційно – правовою формою це наступні юридичні особи:

1. В державному секторі економіки заклади охорони здоров'я можуть утворюватися та функціонувати як казенні підприємства, некомерційні державні підприємства, державні установи;

2. В комунальному секторі економіки – як комунальні некомерційні підприємства, у тому числі як спільні комунальні підприємства, що діють на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва або комунальні установи;

3. Приватні заклади охорони здоров'я не обмежені у виборі організаційно-правової форми [6, ст. 16]. Надавати медичну допомогу можуть також фізичні особи – підприємці, які одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку [6, ст. 3, 34, 35-2].

По-друге, відбувся перехід від фінансування постатейних кошторисів закладів охорони здоров'я – бюджетних установ, розрахованих відповідно до їх існуючої інфраструктури (кількості ліжок, персоналу тощо), до оплати закладам, які уклали договори з Національною службою здоров'я України, результатів їх діяльності – фактично пролікованих випадків або кількості укладених з пацієнтами декларацій.

Наразі маємо наступні результати реформи: первинна медична допомога в нових умовах працює з 1918 року і довела їх ефективність, спеціалізована (вторинна) – з 1 квітня 2020 року, але впровадження нових умов ускладнилось пандемією Covid-19 та повномасштабною агресією РФ, а спеціалізована (третинна) – не переведена на нову систему, фінансується за старим

принципом, наразі впроваджується пілотний проект щодо переведення Національного інституту раку на нову систему фінансування.

З початком повномасштабної агресії Росії перед медичною системою постали нові, не бачені раніше ніколи виклики. З метою їх оперативного вирішення Міністерством охорони здоров'я затверджено ряд нормативних актів, зокрема, Тимчасові заходи у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України [7].

Наразі про стан медичної системи свідчать наступні факти:

а) в результаті агресії значно пошкоджена або знищена медична інфраструктура. Тому перед державою постає завдання по її відновленню. Причому, необхідно не просто відбудувувати знищене і пошкоджене, а створювати нову ефективну мережу лікувальних закладів;

б) за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я попит на медичні послуги суттєво змінився в різних регіонах України з огляду на те, що третина українців була змушена покинути свої домівки з початком повномасштабної війни, що є найбільшою кризою переміщення людей у світі. 7 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), тоді як по всій Європі зафіксовано 7 мільйонів біженців з України;

в) внаслідок війни 27% населення та 32% ВПО мають когось у домогосподарстві, хто припинив приймати призначені їм ліки;

г) до 30% ВПО мають проблеми з доступом до медичної допомоги порівняно з лише 9% населення в цілому. д) Однією з найгостріших проблем є брак медичного персоналу. За словами чинного міністра Віктора Ляшка, станом на 15 червня 2022 року з країни виїхали лише 0,5% медичних працівників (2273 лікарів та медсестер/-братів). Однак в Україні бракувало лікарів ще до війни. За словами Максима Степанова, тодішнього міністра охорони здоров'я України, у розпал пандемії коронавірусної хвороби в серпні 2020 року нараховувалося 24700 вакантних позицій для лікарів (зокрема 8 000 у сільській

місцевості). ВООЗ рекомендує залучати медпрацівників і готуватися до їхнього повернення, а також розробити цифровий реєстр медичних працівників;

д) оскільки ВПО та біженці починають повертатися, ВООЗ акцентує, що важливо відновити та розширити надання послуг первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) у процесі переходу від надання гуманітарної допомоги (де це актуально), паралельно покращуючи доступ до фармацевтичних препаратів, травматологічної, невідкладної допомоги та нагляду за громадським здоров'ям.

е) ще задовго до війни 2022 року Україна мала найнижчу частку витрат на охорону здоров'я в загальних державних витратах порівняно з сусідніми країнами Східної Європи. Ба більше, частка охорони здоров'я в державних видатках стабільно знижувалася (з 8,97% у 2016 році до 7,67% у 2019 році). Звісно, звіт ВООЗ заохочує Україну надалі не зменшувати пріоритетність охорони здоров'я в державних видатках навіть попри війну. Вже запущено доволі багато ініціатив із залучення фінансування охорони здоров'я під час війни – наприклад, Multi-Donor Trust Fund та Ukraine Humanitarian Fund [8].

Ці рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я (щодо браку медичного персоналу, відновлення ПМСД та пріоритетності охорони здоров'я в державних видатках) можуть сприяти відновленню української медицини після перемоги. Втім, є невідкладні завдання, які необхідно вирішувати вже сьогодні. Це, по-перше, потрібно завершувати реформу фінансування, автономізуючи і переводячи на нову систему фінансування заклади охорони здоров'я спеціалізованої (третинної) медичної допомоги та запроваджувати в країні самоврядування медичних працівників.

Література:

1. Відбудова України: Принципи та політика. Розділ 12 Система охорони здоров'я. Юрій Джигир, Катерина Майнзюк, Адріанна Мерфі, Керол Проппер. URL: https://cepr.org/.../reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

2. Максим Обрізан Як нам відновити українську медицину після перемоги? URL: <https://voxukraine.org/yak-nam-vidnovyty-ukrayinsku-medytsynu-pislya-peremogy>

3. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я, : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30. 11. 2016 р. № 1013-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text>

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України № 2002-VIII від 06.04.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2002-19>

5. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України № 2168-VIII від 19. 10.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2168-19/paran157#n137>.

6. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України № 2801-XII від 19.11.1992р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 374 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374282-22#Text>

8. World Health Organization Global Health Expenditure database. URL: apps.who.int/nha/database

Семенова Марина Володимирівна
*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України,
Адвокат, Адвокатське Бюро «ЮФ «Семенова і Партнери»
ORCID 0000-0002-2216-4343*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУДОЧИНСТВА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» по всій території країни було введено воєнний стан. З того часу Україну покинули понад 11 мільйонів людей. Більшість з них – жінки з дітьми, батьки яких залишилися в Україні. Слід констатувати, що наразі юристами констатується зростання кількості жінок, бажаючих розлучитися та залишитися за кордоном з дитиною. Водночас можна констатувати зростання кількості звернень до адвокатів чоловіків, які незгодні з рішенням жінки залишити дитину закордоном. В зв'язку з чим наразі можна визначити декілька основних категорій спорів пов'язаних з захистом прав дитини під час дії в Україні воєнного стану:

1) повернення дітей, вивезених на територію іноземної держави, до держави їх постійного місця проживання у рамках Гаазької Конвенції 1980 року [1] та Гаазької Конвенції 1996 року [2], яка доповнює та посилює Гаазьку конвенцію 1980 року стосовно деяких аспектів; 2) визначення місця проживання дитини.

Практика щодо повернення дитини, яку було вивезено з України після 24.02.2022, до місця постійного проживання тільки починає складатися. Це пов'язано з тим, що за правилами статей 8-11 Гаазької конвенції 1980 року, заявник має право обрати один із шляхів пред'явлення вимоги про повернення дитини до звичайного місця проживання: 1) подання заяви до Центрального органу держави (в Україні – до Міністерства юстиції України) за місцем постійного проживання дитини; 2) подання заяви до Центрального органу

держави до якої дитину вивезено та в якій вона утримується (наприклад, в Естонії таким органом є Міністерство Юстиції Естонії); 3) подання відповідної заяви до суду. Під час подання заяви до Міністерства юстиції України воно, найчастіше передає справу в країну, в якій на даний час знаходиться дитина. Наприклад, під час розгляду заяви батька одної дитини яка була вивезена до Естонії у квітні 2022 року, Мінюст України передав заяву до Мінюсту Естонії, а воно, направило заяву на розгляд естонського суду (справа № 2-22-12716, Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja, суддя Agle Elmik.

Відповідно, справи щодо повернення дитини наразі здебільшого розглядаються в той країні, в якій перебуває дитина.

Основними питаннями, які необхідно з'ясувати та обґрунтувати під час підготовки документів та розгляду справи у суді є наступні: 1) чи підлягає вирішенню спір про відібрання (повернення) дітей до країни постійного проживання в Україну національними судами країни перебування дитини; 2) чи є переміщення та утримування дитини у країні, в якій вона опинилася, незаконним з точки зору Гаазької конвенції; 3) чи стосується ситуація, яка розглядається у конкретній справі винятку, передбаченого у статті 13, першого пункту (b) Гаазької конвенції, а саме існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку; 4) чи спроможна служба захисту дітей в країні перебування дитини оцінити дійсний стан та правильно встановити, що саме дійсно відповідає інтересам дитини, яка має інший менталітет та не розуміє місцеву мову; 5) наскільки служба захисту дітей в країні перебування дитини є неупередженою та незалежною під час надання висновку до суду.

Для того, щоб права дитини були максимально захищено всі учасники процесу повинні мати доступ до матеріалів справи та мати можливість приймати участь в судових засіданнях.

Головною проблемою на даний час є те, що суди в деяких країнах ЄС використовують під час розгляду спорів систему електронний суд, але

здебільшого доступ до системи обмежений для іноземців. Це суттєво обмежує права учасників процесу, надає перевагу одним на іншим та призводить до порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Право на справедливий судовий розгляд, що гарантується Статтею 6 § 1, має здійснюватися відповідно до норм закону, що передбачають наявність у сторін судового розгляду ефективного судового захисту з метою захисту їх цивільних прав (*Beles and others v. the Czech Republic* (Белеш та інші проти Чеської Республіки), § 49). Кожен має право на судовий розгляд справи, що стосується його «цивільних прав та обов'язків». Таким чином, у статті 6 § 1 представлено «право на суд», разом із правом на доступ до суду, тобто правом звертатися до суду з цивільними скаргами, що складають єдине ціле (*Golder v. the United Kingdom* (Голдер проти Сполученого Королівства), § 36. Вказана норма містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду.

Доступність правосуддя належить до інституційних принципів, які стосуються організації та діяльності судової влади в цілому. Ці принципи відіграють роль системоутворюючих чинників, що виражають сутність судової влади та її призначення в суспільстві, є підґрунтям судової системи та незалежності суддів при вирішенні судом справ. Право на доступ до суду має «застосовуватися на практиці і бути ефективним» (*Bellet v. France* (Белле проти Франції), § 38). Для того, щоб право на доступ було ефективним, особа «повинна мати реальну можливість оскаржити дію, що порушує його права» (*Bellet v. France* (Белле проти Франції), § 36; *Nunes Dias v. Portugal* (Нун'еш Діаш проти Португалії) (dés.) стосовно правил, що регламентують сповіщення). Правила, які регламентують етапи і терміни подачі заяви на судовий розгляд

спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя і відповідність нормам, а саме, принципу правової визначеності (*Cañete de Goñi v. Spain* (Кан'ете де Гоньї проти Іспанії), § 36). Враховуючи вищезазначене, правила, що стосуються предмета спору чи застосування цих правил, не повинні перешкоджати сторонам у отриманні доступного судового захисту (*Miragall Escolano v. Spain* (Мірагаль Есколано та інші проти Іспанії []); *Zvolsky and Zvolska v. the Czech Republic* (Звольський та Звольстка проти Чехії), § 51). За певних обставин справи практичний та ефективний характер цього права може бути порушено, зокрема через існування процесуальних заборон, які унеможливають або обмежують можливість звернення до суду.

Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права. Що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини при тлумаченні положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на суд включає не лише право звертатися до суду, а також право на вирішення спору судом (*Kutić v. Croatia* (Кутіч проти Хорватії), § 25 і § 32 стосовно призупинення провадження; *Asimović v. Croatia* (Ачімовіч проти Хорватії), § 41; *Beneficio Carrella Paolini v. San Marino* (Бенефічіо Капелла Паоліні проти СанМаріно), § 29 стосовно відмови у правосудді). Право на суд також може бути порушено, коли суд не виносить рішення за апеляційними заявами щодо оскарження рішень обмеженого терміну дії у встановлений законодавством термін (*Musumeci v. Italy* (Мусумечі проти Італії), §§ 41-43), або за відсутності рішення (*Ganci v. Italy* (Ганчі проти Італії), § 31). Право на суд також включає винесення рішення. Вимога справедливості застосовується до проваджень узагалом; і не обмежується слуханнями (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece* (Стрен Грік Рифайнеріз і Стратіс Андреадіс проти Греції, § 49). Учаснику процесу повинно бути надано можливість подати цивільні скарги до суду

(*Fayed v. the United Kingdom* (Файєд проти Сполученого Королівства), § 65; *Sabeh El Leil v. France* (Сабах Ель Лейл проти Франції) [ВП], § 46). Стаття 6 § 1 передбачає процесуальні гарантії сторін у цивільних провадженнях. Основною метою, перш за все, є задоволення інтересів сторін та органів забезпечення справедливості (*Nideröst-Huber v. Switzerland* (Нідерьост-Хубер проти Швейцарії), § 30). Сторони у справі повинні мати можливість оскаржувати рішення у своїх справах із найбільшою ефективністю (*H. v. Belgium* (Н. проти Бельгії), § 53). Скарги сторін: у визначенні «цивільних прав та зобов'язань» особи, відповідно до прецеденту Стразбурського Суду, принципіальним є те, що кожний має право на справедливий розгляд справи судом. До цих гарантій додаються також гарантії стосовно організації та структури суду, і порядку ведення проваджень. Отже, ці гарантії і є складовими права на справедливий суд (*Golder v. the United Kingdom* (Голдер проти Сполученого Королівства), § 36). Стаття 6 Конвенції покладає на адміністративні органи влади певні зобов'язання: у заявника має бути доступ до відповідних документів, що знаходяться у розпорядженні адміністративних органів, за необхідності досягнутий шляхом процедури розкриття документів (*McGinley and Egan v. the United Kingdom* (МакГінлі та Еган проти Сполученого Королівства), §§ 86 і 90). Якщо держава без достатніх підстав не надає заявнику доступу до документів, що знаходяться у розпорядженні державних органів влади, що б дозволило їм захищатися у суді, або заперечує їх існування, то такі дії розглядаються як відмова у справедливому слуханні, що порушує статтю 6 § 1. Важливо, щоб сторони мали можливість належним чином приймати участь у провадженнях (*Mantovanelli v. France* (Мантованеллі проти Франції), § 33).

Але, аналіз законодавства деяких країн-членів ЄС дає підстави зробити висновок про те, що положення Конвенції щодо забезпечення доступу до суду та право на справедливий суд не можуть бути реалізовані через брак роботи системи електронний суд.

Так, відповідно до § 199, 206, 630 *Tsiviilkohtumenetluse seadustik* [3] сторона провадження має право: 1) ознайомитися з матеріалами справи та

отримати їх копії; 2) знати склад суду, який розглядає справу; 3) подавати скорочення та запити; 4) давати пояснення суду та обґрунтовувати всі питання, поставлені під час розгляду справи; 5) подавати докази та брати участь у спостереженні та дослідженні доказів; 6) заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників процесу; 7) задавати запитання іншим учасникам процесу, свідкам і експертам; 8) одержувати засвідчені копії судового рішення, оформлені документом. Сторона процесу має також інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Окрім прав сторони у справі, позивач має право змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити свої вимоги або відмовитися від позову, тоді як відповідач має право на прийняти дію. Сторона має право оскаржити рішення суду та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. На рішення суду першої інстанції сторона і третя особа із самостійними вимогами можуть подати апеляційну скаргу. Але скористатися цими правами неможливо, якщо учасник процесу або учасник процесу та його адвокат не мають доступу до матеріалів справи в електронному вигляді. Згідно з законодавством Естонії доступ до електронного суду можливий тільки за наявності ID-картки або smart-ID або Mobile-ID, тому скористатися усіма правами, що надано сторонам учасник процесу – іноземець не має змоги. Таки обмеження призводять до порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що в довгостроковій перспективі збільшить кількість звернень громадян України до ЄСПЧ з заявами про однакові порушення Конвенції судами різних країн ЄС.

Однак всього цього можна уникнути за наявності у учасників процесу цифрового сертифіката, який надається виключно для доступу в систему електронного правосуддя. Для цього необхідно у відповідні правові акти вводити норми, що описують і стандартизують саму процедуру надання спрощеного доступу, процедуру контролю та припинення даного доступу, а також ввести поняття так званого плаваючого тимчасового інтервалу або «документи в дорозі» і чітко визначити цей стан щодо судової електронної системи.

Також необхідно проводити подальші наукові дослідження в напрямку: 1) розробки шляхів забезпечення можливості постійної повноцінної двосторонньої комунікації між судом та учасниками судового процесу за допомогою засобів сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій; 2) можливості вчинення в електронному форматі усіх процесуальних дій під час розгляду будь-яких судових справ.

Література:

1. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU80314?hide=true> (Дата звернення – 29.01.2023).

2. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19/10/1996. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU96478?an=235&hide=true> (Дата звернення – 29.01.2023).

3. Tsiviilkohtumenetluse seadustik (lühend - TsMS). Прийнято 20.04.2005 RT I 2005, 26, 197, набув чинності 01.01.2006. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/109042021017?leiaKehtiv> (Дата звернення – 29.01.2023).

УДК 349.2

Манжак Богдан Сергійович
аспірант кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАЦІВНИК ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ТРУДОВОГО ПРАВА

Відповідно до статей 8, 11 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» державні виконавці, керівники та спеціалісти органів державної виконавчої служби є державними службовцями. Державні виконавці та інші працівники органів державної виконавчої служби, які є державними службовцями, призначаються на посади та звільняються з посад у порядку, встановленому Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених законодавством. Тобто, працівники державної виконавчої служби є окремою категорією працівників, трудова діяльність яких має особливий характер, а їх правовий статус визначається спеціальними законами.

Згідно ст. 1 Закону України «Про державну службу» державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо: 1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів; 2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів; 3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг; 4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства; 5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; 6) управління персоналом державних органів; 7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством.

З чого можна зробити висновок, що особа, яка працює на державній службі і є державним службовцем відрізняється від працівників інших підприємств, установ і організацій за наступними ознаками: а) їх трудова діяльність спрямована на виконання функцій та завдань держави, та здійснення такої діяльності від імені держави; б) роботодавцем в даному випадку виступає держава, яка оплачує працю державних службовців за рахунок державного бюджету; в) зайняття посади державного службовця це певна законодавчо визначена процедура, яка регулюється структурою і штатним розписом первинної структурної одиниці державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень. Всі ці особливості визначають специфіку правового регулювання трудової діяльності державних службовців, а саме: визначення підвищених вимог до особистих, ділових і моральних якостей кандидатів; встановлення підвищених вимог до віку, освітнього рівня та інших вад; визначення ряду обмежень і заборон, пов'язаних із проходженням державної служби тощо. Все ці обмеження і заборони потребують установлення додаткових пільги і гарантій, задля відновлення балансу у правовому становищі працівників різних сфер реалізації права на працю. При цьому не слід забувати про загальні права та обов'язки, які покладаються на особу, не залежно від її трудової діяльності [1].

З метою більш детальної характеристики державного службовця як суб'єкта трудового права розглянемо його правовий статус. За висловом Ю. В. Ковбасюка, правовий статус державного службовця слід розглядати як комплекс його прав та обов'язків, установлених законодавством, колективним і трудовим договорами, актами державних органів та установ, що визначають його становище в системі державної служби [2, с.25].

Залежно від того, нормами якої галузі права визначається статус особи, він може бути конституційно-правовим, адміністративно-правовим, трудовим тощо. Відповідно як суб'єкт трудового права державний службовець є носієм трудо-правового статусу, тобто сукупності передбачених нормами позитивного трудового права прав, обов'язків, гарантій, обмежень, а також

інших юридично значущих властивостей, які характеризують рівень можливої та необхідної поведінки державного службовця як працівника та члена відповідного трудового колективу, відображають належні йому переваги та привілеї, необхідні для забезпечення нормального виконання ним своїх, обумовлених посадовим становищем, трудових функцій та обов'язків [1, с. 255].

Специфіка правового статусу державного службовця як суб'єкта трудового права полягає в тому, що його основні права та обов'язки визначаються не лише законодавством трудовим, а й спеціальним. Так, відповідно до ст. 2 КЗпП України державний службовець, як і будь-який інший працівник, має право на: справедливу винагороду не нижче встановленого державою мінімального розміру; відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки; здорові і безпечні умови праці; об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку; участь в управлінні підприємством, установою, організацією; матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності; матеріальну допомогу в разі безробіття; звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством. Згідно ст. 139 КЗпП основними обов'язками є: працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір.

Розглядаючи проблематику правового регулювання статусу державного службовця, науковці висловлюють різні точки зору з приводу того, які саме його аспекти регулює трудове право і, відповідно, законодавство. Зокрема, В. О. Процевський зазначає, що норми адміністративного права регулюють сферу

управлінської, виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів та посадових осіб. У той час як норми трудової галузі права регулюють відносини, які виникають між роботодавцями та працівниками. Сферу норм трудового права складають такі питання, як: прийняття на роботу і звільнення з роботи, організація праці і її оплата, робочий час і час відпочинку, укладення колективного договору, соціальне страхування тощо. За висловом фахівця, норми адміністративного права визначають структуру і компетенцію міністерств, відомств, управлінь, відділів, порядок діяльності різного роду підприємств, організацій. Але ж ці функції виконують конкретні люди – працівники, які перебувають з роботодавцем (в даному випадку органом держави) в трудових відносинах [3, с. 98].

Отже, незважаючи на специфіку своєї трудової функції, підтримуючи погляди інших дослідників даної проблематики, вважаємо, державний службовець органів державної виконавчої служби є повноцінним суб'єктом трудового права і користується більшістю основних прав, що належать іншим категоріям працівників. Разом із тим з метою забезпечення належного виконання ним своїх трудових обов'язків спеціальним законодавством за ним закріплюється ряд додаткових прав та обов'язків, а також застосовуються щодо нього певні обмеження.

Література

1. Дрозд О. Ю. Правове регулювання проходження державної служби в Україні: проблеми співвідношення норм трудового та адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05; 12.00.07 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2016. С. 254.

2. Державна служба : підручник : у 2 т. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ ; Одеса : НАДУ, 2013. Т. 2. С. 25.

3. Процевський В. О. Правове регулювання трудових відносин державних службовців: деякі проблеми. *Право України*. 2004. № 12. С. 99.

Хаустова Марина Геннадіївна
кандидат юридичних наук, доцент
провідний науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України,
E-mail:haustova22_marina@ukr.net
ORCID 0000-0002-8264-0646

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ : ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дослідження терміна «державна політика» дозволило констатувати неоднозначність його тлумачення у наукових дискурсах

В сучасному світу одним з пріоритетних стратегічних завдань та загальнонаціональних пріоритетів розглядається впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та розвиток елементів цифрового суспільства. Цифрові технології, а також пов'язана з ними громадська та людська діяльність утворюють цифрову сферу сучасного соціуму, яка в нинішніх умовах визначає економічний та інноваційний потенціал держави, рівень освіти та людського розвитку, обумовлює соціальний прогрес, ефективність державного управління та здійснення демократичних процедур.

Сучасні цифрові технології, проникаючи у різні сфери діяльності, здійснюють значний вплив на життєдіяльність суспільства, створюючи можливості для політичного та соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу. Вони здатні сприяти «подоланню соціальної ізоляції, підвищенню продуктивності праці, впровадженню інновацій», «докорінно перетворити наше життя, забезпечуючи процвітання націй», а завдяки використанню економії від масштабу та мережевих ефектів формують додаткові резерви для економічного росту країн, які розвиваються [1,С.86], однак слід констатувати, що трансформаційні процеси одно часно пов'язані зі значною кількістю викликів і проблем, які потребують своєчасного вирішення у рамках відповідної державної політики. Серед основних із них варто відзначити такі: рівень розвитку інфраструктури та доступ до

необхідних даних; забезпечення кібербезпеки; формування необхідної нормативно-правової бази; стимулювання інвестиційних процесів тощо [1,с.90]

Провідна роль держави у процесах цифровізації та необхідність формування державної політики, яка повинна мати системний характер, доведена досвідом розвинутих країн світу, котрі пройшли значний шлях у цьому напрямі та мають напрацювання стосовно запровадження інструментів державного регулювання.

Зазначимо, що сьогодні здійснюється активне формування вітчизняної системи державного управління цифровим розвитком, що актуалізує питання дослідження її сучасного стану та визначення перспективних напрямів (із урахуванням актуальних викликів і загроз).

Використання цифровізації у розвинутих країнах є нормою сьогодення. В Україні також проводиться активна законодавча робота в цьому напрямку. Так, 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив своєю Постановою Національну економічну стратегію на період до 2030 року, у якій визначаються орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці, і серед них вказується на необхідність подальшого розвитку ефективної цифрової сервісної держави та компактних державних інститутів (розвиток цифрової економіки як одного із драйверів економічного зростання України)[2]. Також 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей і затвердив план заходів щодо її реалізації. Ухвалення цієї Концепції – стратегічний крок вперед у побудові цифрової держави. Одна з її найважливіших цілей — навчити цифрової грамотності 6 млн українців за 3 роки. В документі вказується, що опанувавши цифрові навички, кожен українець зможе отримувати державні послуги онлайн, якісно підвищити рівень життя, впевнено користуватися соціальними мережами та Інтернетом[3]. Використання цифрової економіки для української держави стає актуальним завданням. Сьогодні такі сфери життєдіяльності як медицина, політичні процеси, безпека, освіта, транспорт, екологія, адміністративні послуги, підприємницька діяльність, туризм неможливо уявити без

використання інформаційно-комунікаційних технологій. Тому постійно постає питання у розширенні наукових досліджень методичних підходів до розвитку цифровізації суспільства. Сьогодні в Україні для розвитку цифрової економіки розробляється велика кількість нормативно-правових актів, ухвалюються концепції й програми розвитку. Однак, процеси цифровізації українського суспільства ще не доопрацьовані та потребують подальшого дослідження та впровадження в життя нових інструментів та заходів, зокрема з урахуванням міжнародної правової практики в цій сфері. Процеси подальшої розробки цифровізації суспільства повинні містити основні інструменти й технології побудови ефективною цифровізації, з урахуванням результатів для українського суспільства і економіки. Тому, дослідження методичних підходів щодо побудови моделей трансформації цифрової економіки та суспільства, вивчення міжнародної правової практики та аналіз сучасного українського законодавства, його порівняння і з правом інших країн є досить актуальними, оскільки надають можливість запровадити в вітчизняну систему права прогресивні та ефективно відпрацьовані правові приписи та інструменти.

Дослідження терміна «державна політика» дозволило констатувати неоднозначність його тлумачення у наукових дискурсах. Дослідники визначають це поняття, акцентуючи увагу на:

– відносній стабільності організації та цілеспрямованій діяльності державних

інституцій, яка здійснюється ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, що впливає на життя суспільства [4, с.32]; - сукупності ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядку реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системі державного управління розвитком країни [5, С.8]; – наборі цінностей, цілей і знарядь, пов'язаних із визначенням суспільних

проблем, що вимагають уваги [6, р.223]

Незважаючи на різні підходи до трактування, їх об'єднує спрямованість державної політики на вирішення конкретної проблеми на користь суспільства. Спираючись на вищевказані поняття, вважаємо, що під державною політикою цифрового розвитку слід розуміти засновану на чинних нормативно-правових актах, узгоджену за цілями систему державно-управлінських заходів із боку органів державної влади, яка спрямована на реалізацію функцій держави у сфері цифрових трансформацій із метою просування цифрових технологій у всі сфери суспільного життя та забезпечення належних умов і можливостей для цифровізації національного господарства, з дотриманням базових принципів і забезпеченням цифрової безпеки, цифрових прав і свобод, інтересів громадян, суспільства та держави загалом.

Забезпечення ефективності державної політики в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства не може бути досягнуто без впровадження цифрових технологій у цій сфері. На безперечні переваги функціонування електронного урядування як форми публічного управління, заснованої на застосуванні комп'ютерних та інших цифрових технологій, вказують ряд науковців; про це зазначається у програмних документах, а також міжнародних актах.

Так, у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» зазначається, що реалізація Концепції дасть змогу: підвищити ефективність державного управління у результаті спрощення управлінських процедур, скорочення адміністративних витрат, застосування сучасних методів державного управління; підвищити якість адміністративних послуг та їх доступність; забезпечити здійснення контролю за ефективністю діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечити високий ступінь доступності інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання можливості громадянам та громадським організаціям безпосередньо брати участь у процесах підготовки проектів рішень, що приймаються на всіх рівнях державного управління;

зменшити рівень корупції та тінізації економіки; досягти якісно нового рівня управління державою і суспільством у цілому, а також зміцнити довіру до інститутів держави [7].

Отже, критеріями, за якими визначається ефективність державної політики внаслідок застосування цифрових технологій, є: рівень відкритості та доступності діяльності органів публічної влади, рівень довіри громадян до цих органів, ступінь залучення громадськості до прийняття публічно-владних рішень, подальше стимулювання розвитку інститутів громадянського суспільства, рівень корумпованості органів публічної влади.

Запровадження цифрових технологій сприятиме зведенню до мінімуму людського фактору у публічно-управлінській діяльності, що, у свою чергу, по-перше, мінімізує кількість допущених помилок; по-друге, забезпечить зниження рівня корумпованості серед службовців; по-третє, сприятиме підвищенню прозорості роботи органів публічно-владних повноважень. Про позитивний ефект від широкомасштабного впровадження цифрових технологій у публічному управлінні свідчить і зарубіжний досвід у цій сфері. Зокрема, В. В. Недбай, провівши аналіз функціонування системи електронного урядування у ряді зарубіжних країн, встановив безпосередній зв'язок розвитку демократії у глобальному вимірі та в окремих державах з іншими загальносвітовими та цивілізаційними процесами, насамперед із глобалізацією та розвитком інформаційного суспільства. Науковець також акцентував увагу, що організація влади та управління за принципом «електронного уряду» якісно трансформує функції держави, форми її відносин із громадянами та іншими політичними контрагентами, а також істотно активізує роль засобів масової інформації у політичному процесі [8 с. 15].

У Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи щодо електронного урядування вказується на суттєві переваги використання інформаційно-комп'ютерних технологій у сфері надання публічних послуг (електронних послуг), до яких віднесено: покращення загальної доступності, повноти та зручності користування публічними послугами; орієнтація публічних послуг

передусім на потреби користувачів; забезпечення рівності у доступі громадян до участі у прийнятті публічно-владних рішень, що сприяє соціальній згуртованості населення [9].

Так, в "Декларації принципів" та у "План дій" ініційованих ООН та ЮНЕСКО розкривається відповідна політика провідних країн світу. Це – базові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства – зустрічі на вищому рівні у двох стадіях: Женевська стадія, 10-12 грудня 2003 року, що закінчилася ухваленням Декларації Принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» й Женевського «Плану дій»; Туніська стадія, 16-18 листопада 2005 року, де ухвалили Туніське Зобов'язання й Туніську Програму для інформаційного суспільства[10].

Як свідчать результати досліджень, державна політика цифрового розвитку країн Європейського Союзу (ЄС) реалізується на основі стратегічного підходу (на національному та наднаціональному рівнях), що передбачає запровадження «цифрових адженд», спрямованих на активні цифрові трансформації та формування Єдиного цифрового ринку ЄС.

Слід констатувати, що характерною особливістю цифрового розвитку розвинутих країн світу є міжнародне співробітництво й інтеграція, які проявляються у досягненні сумісності стандартів, протоколів та інтерфейсів. Крім того, значна увага приділяється формуванню нормативно-правової бази.

Таким чином, значення цифрових технологій у державній політиці виражається у таких головних аспектах: 1) демократизація сфери публічного управління, що досягається завдяки підвищенню доступу громадян, інших фізичних та юридичних осіб до участі у прийнятті публічно-владних рішень; 2) забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів державної влади, і, як наслідок, підвищення рівня довіри громадян та суспільства до органів та інститутів публічного управління: прискорення поширення інформації про діяльність суб'єктів владних повноважень, підвищення рівня доступності такої інформації тощо; 3) зниження рівня корумпованості серед службовців та посадових осіб: виключення у деяких випадках безпосереднього контакту зі

службовцями та автоматизація прийняття окремих публічно- управлінських рішень; 4) зменшення кількості помилок, що можуть допускатися у розрахунках, оцінках, плануванні та інших управлінських процесах людиною, через автоматизацію деяких управлінських функцій; 5) забезпечення економії ресурсів (часу, коштів, кадрів тощо) як з боку органів публічного управління, так і з боку громадян, суб'єктів господарювання[11, С. 15].

Констатуємо, що з метою формування та реалізації державної політики у сфері цифрового розвитку в Україні створено відповідну державну інституцію – Міністерство цифрової трансформації, яким сьогодні визначено стратегічні кроки та сформовано низку пакетних пропозицій і проєктів розвитку вітчизняної цифрової економіки.

Результати досліджень свідчать про те, що серед інструментів державного регулювання цифрового розвитку у країнах ЄС обираються переважно економічні, а використання адміністративних методів зведено до мінімуму

Така політика здійснюється шляхом стимулювання інвестиційних процесів; зменшення торгівельних обмежень між країнами; створення умов для спрощення реєстрації бізнесу; зниження ліцензійних і дозвільних обмежень для розвитку електронного бізнесу тощо. Окрема увага приділяється розвитку цифрового підприємництва та міжнародного бізнесу, в тому числі на основі цифрових платформ.

На національному рівні широко запроваджуються програми, спрямовані на використання нових цифрових технологій у різних галузях економіки. Наприклад, «Industry 4.0» (Німеччина), «Фабрики Майбутнього» (країни ЄС) тощо. Їх фінансування здійснюється переважно з використанням механізму публічно-приватного партнерства. [1, С.89] Отже, цифрові технології створюють додаткові можливості для соціально-економічного розвитку країни. Значну роль у процесах цифрових трансформацій відіграє системна державна політика.

Як свідчать результати досліджень, у її рамках в Україні запроваджено низку ініціатив, котрі враховують світові цифрові тренди та тенденції. Провідні країни світу вже мають певні напрацювання у сфері державного регулювання цифрового розвитку, віддаючи перевагу економічним інструментам і мінімізуючи використання адміністративних методів. Сучасні світові практики дозволили конкретизувати перспективні напрями розвитку вітчизняної державної політики цифровізації, але їх практична реалізація можлива за умов формування відповідних механізмів (правового, економічного, організаційного та ін.) в умовах післявоєнного стану, що становить перспективи подальших досліджень.

Література

1. Островий О.В. Формування державної політики цифрового розвитку: сучасні тенденції та перспективи/*Таврійський науковий вісник* . 2021.№ 3. С. 85-91.
2. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: схв. постановою Кабінета Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
3. Концепція розвитку цифрових компетентностей: схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. №167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
4. Валецький О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія. Київ : НІСД.2001. 242 с.
5. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України за ред. Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. Київ : НАДУ.2014. 448 с.
6. Brynjolfsson E., Kahin B. Understanding the Digital Economy: Data, Tools, and

Research [reprint]. USA : MIT Press, 2002. 407 p.

7. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. No 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p>.

8. Недбай В. В. Соціально-політичні особливості інформаційного суспільства : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. В. Недбай. Київ.2004.с.35.

9. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи з питань е-урядування, прийнята 15.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:URL:http://www.coe.int/T/E/Com/press/News/2004/20041216_REC_CM.asp

10. World Communication Report: The media and the challenge of the new technologies [Electronic source]. – UNESCO Publishing, 1997.

Access mode: URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001112/111240e.pdf>

11. Берназюк О. Роль і місце цифрових технологій у сфері публічного управління/ *Підприємництво, господарство і право. Інформаційне право*.2017.N10.-С.13-22.

УДК 343.8:341.1/8

Резнікова Владислава Павлівна,
*студентка 2 курсу факультету Економіки і права
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно зі статистичними даними, оприлюдненими Європейським судом з прав людини, за Україною було зафіксовано 61 порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Така ситуація шкодить ефективному застосуванню коштів державного бюджету та, в майбутньому, може спровокувати недовіру цивілізованого світу до реалізації нашою державою правосуддя стосовно військових злочинців. Варто підкреслити, що за даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року за ст. 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни) обліковано 60 387 кримінальних правопорушень, з яких лише 135 таких, де особам вручено повідомлення про підозру [2].

Тому, **метою** нашої роботи є детермінація найбільш шкідливих для всебічного розвитку України як правової держави фактів порушень прав людини в місцях несвободи шляхом вивчення останньої наукової думки. Оскільки, у післявоєнний період відсутність війни означатиме лише так званий «негативний мир», натомість, всебічний розвиток, підвищення якості захисту основоположних прав людини і громадянина відбувається у разі досягнення «позитивного миру».

Зміст науко-практичних заходів, проведених у 2022 році, повністю підтверджує **актуальність** наукового дискурсу в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації (далі – РФ) [3], [4], [5], [6].

У науковій доктрині найчастіше зустрічається визначення «місця несвободи» як місця, яке знаходиться під юрисдикцією та контролем держави, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядження державного органу чи за його вказівкою, або з його відома чи

мовчазної згоди [7, с. 5]. Погоджуємося з А. І. Богатирьовим стосовно доцільності впровадження уніфікованої дефініції «місця несвободи» в українське законодавство. На нашу думку, це сприятиме добросовісному виконанню ст. 2 Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, спростивши роботу Європейському Комітету із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК).

Також, у ст. 19-1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» закріплено, що функції національного превентивного механізму відповідно до Факультативного протоколу до вище згаданої Конвенції покладаються саме на Уповноваженого. У стратегічних же напрямках діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на 2022 рік, які втратили повноту своєї актуальності через відсутність впровадження змін в умовах повномасштабного нападу РФ, згадано про моніторинг місць несвободи лише під номерами 13 і 26 [8].

Ми поділяємо думку О. Г. Остапенко з точки зору покладання на юристів обов'язку «інформування громадян про зміни у чинному законодавстві, що безпосередньо пов'язані зі забезпеченням і захистом їх прав і свобод», і солідарні з позицією: «правники повинні брати активну участь у правотворчій і правозастосовчій, у тому числі інтерпретаційній діяльності для ефективного забезпечення функціонування усього державного механізму в складних умовах військової агресії» [9] і вважаємо за необхідне наголосити на загостренні наступних проблем у вимірі захисту прав людини у місцях несвободи, на які варто звернути увагу науковому і громадянському суспільству.

Розглянемо основні проблемні напрями забезпечення захисту прав людини.

1. Умови тримання загального населення пенітенціарної установи та становище довічно ув'язнених. У Доповіді Уряду України за наслідками візиту до України КЗК від 4 - 13 серпня 2020 року, перекладеній на українську

завдяки Харківській правозахисній групі, описані обурливі факти порушення прав в'язнів. Наприклад, у виправній колонії № 25 у Харкові було зафіксоване катування із застосуванням поліетиленового пакету з мокрим рушником, що призвело до відчуття задущення та застосування надмірної сили членами підрозділу спеціального призначення [10, с. 13].

Також, у частині 53 вище згаданої доповіді, КЗК наголошує, що законодавство України усе ще не містить реалістичної перспективи умовно-дострокового звільнення ув'язнених, які відбувають довічне ув'язнення.

У свою чергу Міністерство юстиції запевнило КЗК, що розробляє законопроект з метою приведення законодавства у відповідність до практики Європейського суду з прав людини, зокрема, щодо втілення рішення «Петухов проти України (№ 2)» (12 березня 2019 року; заява № 41216/13) [10, с. 24-25].

Дійсно, зараз всі обіцяні зміни закріплено у частині 5 ст. 82 Кримінального кодексу України (далі – КК України) законом № 2690-IX, прийнятим від 18.10.2022.

Однак, той факт, що Конституційний Суд України у справі № 3-27/2019 (558/19) відмовив засудженому В. І. Панасенку у відкритті конституційного провадження у справі щодо торішньої редакції частині 82 ст. КК України через неприйнятність конституційної скарги, ще раз підтверджує низький рівень праворозуміння державою виключної важливості забезпечення основоположних прав і свобод особи, закріплених, зокрема, в ст. 28 Конституції України.

2. Становище військовополонених. Про недосконалість підстав звільнення від відбування покарання задля забезпечення обміну військовополонених української сторони веде мову А. А. Вознюк, стверджуючи, що «законодавець не висуває жодних інших умов: ні визнання вини, ні щирого каяття, ні активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення, ні добровільного відшкодування шкоди, завданої злочином чи кримінальним проступком» [5, с. 23].

3. Дотримання прав особи під час затримання. А. В. Демичева апелює тим, що станом на 29.06.2022 р. задокументовано «12 випадків насильницького зникнення ... українськими правоохоронними органами людей, підозрюваних у наданні підтримки російським збройним силам і пов'язаним з ними збройним групам» [11, с. 45].

Це підкреслює важливість суворого нагляду за пильнуванням державними службовцями ст. 29 Конституції України та таких положень кримінального процесуального законодавства як ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України, навіть попри пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». Центр демократії та верховенства права звертається до органів виконавчої влади з подібним закликом: «не розглядати відступ від зобов'язань як можливість свавільно порушувати фундаментальні права людини» [12].

4. Фінансування місць несвободи. І. Г. Богатирьов слушно зазначає, що «вразливість місць несвободи проявляється у їх не дофінансуванні з боку держави, а також не задовільного матеріально-побутового, медичного та соціального забезпечення» [5, с. 21]. Разом з цим, заступник міністра юстиції О. Висоцька на офіційній сторінці Міністерства зазначила: «утримання одного російського військовополоненого коштує Україні 3000 грн. на місяць» [13].

Привабливим рішенням проблеми витрат коштів за цим рядком державного бюджету виглядає стягнення в дохід держави активів російського походження, як це було зроблено, наприклад, Вищим антикорупційним судом у справі № 991/6606/22.

5. Врахування фактору пандемії. Л. В Гусар наполягає на застосуванні амністії через поширення коронавірусної хвороби, адже медики і правозахисники станом на грудень 2020 року виражали своє занепокоєння з приводу того, що «ув'язнені, ... належать до групи з високим ризиком зараження коронавірусом» через їх перебування «у задушливих переповнених приміщеннях, за відсутності засобів індивідуального захисту, при низькому рівні тестування – COVID-19» [15]. Також, у публікації, підготовленій

організаціями-партнерами за підтримки Коаліції «Україна. 5 ранку» йде мова про менше ніж 1% від кількості звільнених під час війни ув'язнених, що не призведе до необхідного рівня розвантаження місць несвободи.

Попри це, ми змушені не погодитись зі слухністю застосування амністії, бо В. І. Дьордяй підкреслює: «з огляду на конституційний обов'язок перед громадянами України щодо захисту держави від військової агресії РФ, відбиття нападів ворожих військ, очікувалося суттєве зниження злочинності в регіонах на яких не відбувалися військові дії, однак як показує статистика значних зрушень в цьому напрямку не відбулося» [5, с. 38]. Так як покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі виконує ще й запобіжну функцію, суцільне розвантаження місць несвободи матиме наслідком ще більше зростання рівня злочинності, зокрема, незаконного перетинання державного кордону, яке загострить відносини України з країнами-сусідами.

6. Запобігання розповсюдженню ВІЛ-інфекції. Про значні ризики інфікування ув'язнених наголошено в праці А. В. Байлова та К. А. Автухова [16]. Особливе занепокоєння викликає аспект утримання військовополонених українською стороною, адже у спільній доповіді Європейського центру попередження та контролю за хворобами й Європейського регіонального офісу Всесвітньої організації охорони здоров'я, зазначено, що РФ має найвищі показники захворюваності на ВІЛ в європейському регіоні (понад 15 осіб на 100 тис. населення) [17, с. 14].

7. Ментальне здоров'я населення та забезпечення психіатричних лікарень. Науковці В. В. Циганов і В. В. Корольчук констатують, що «суспільство опинилося в стані глибокого, стійкого, системного соціально-психологічного неврозу» [5, 120]. Зрозуміло, що в цих умовах заповнюваність спеціалізованих психіатричних закладів тільки зростає. У той же час, публікація Коаліції «Україна. 5 ранку» підіймає проблему виникненні гуманітарних катастроф у забезпеченні психіатричних лікарень [18, с. 35].

8. Евакуація. Найбільшої критики від Коаліції «Україна. 5 ранку» зазнає відсутність ефективного нормативно-правового регулювання евакуації з місць

несвободи та відсутність «реформи деінституціалізації та побудови системи підтриманого проживання», яка «змогла б зменшити кількість інтернатних закладів ... більшість людей з інвалідністю, які потребують опіки, могли б жити у громаді» [18, с. 15-20]. У нашу ж чергу додамо, що норми ст. 32 Кодексу цивільного захисту України також потребують перегляду у розрізі доступу цивільних осіб до сховищ.

9. Впровадження *customy records*. Елегантним рішенням проблеми відсутності досвіду правоохоронних органів та Служби безпеки у затриманні диверсійних груп, полонених військових ворога, про яку каже Г. М. Стояцька [19], виглядає впровадження системи єдиного електронного досьє [7, с. 32]. Така реалізація ідеї «паноптикуму» додатково убезпечує українську державу шляхом демонстрації «символічної влади» за вченням П. Бурдьє. Окрім цього, показовим є випадок зі спростуванням «фейку» пропаганди РФ про порушення українськими військовими процедури здачі ворога в полон [20].

Однак, варто зважати, що КЗК виказує занепокоєння щодо порушення приватності осіб у місцях несвободи при постійному відеоспостереженні [10].

Підсумовуючи викладене, підкреслимо, що ми погоджуємося з позицією О. О. Кваші стосовно пріоритетного вектору кримінально-правової політики України: «безпека держави – безпека людини» [5, с. 47].

Література:

1. European Court of Human Rights. European Court of Human Rights - ECHR, CEDH, news, information, press releases. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c> (дата звернення: 25.01.2023).

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Головна – Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 25.01.2023).

3. «Нова архітектура безпекового середовища України». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/uni/u-naczialnomu-yurydychnomu-universyteti-imeni-yaroslava-mudrogo-23-grudnya->

2022-r-provedeno-vseukrayinsku-naukovo-praktychnu-konferencziyu-nova-arhitektura-bezpekovogo-seredovyshha-ukrayiny/ (дата звернення: 26.01.2023).

4. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів) : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 вересня 2022 р.) / [редкол. : Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України; Харків : Мачулін. 2022. 214 с.

5. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 228 с

6. Соціально-правові аспекти захисту прав дітей : Збірник матеріалів Науково-практичної конференції; 26 травня 2022 року. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 190 с. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27423> (дата звернення: 20.01.2023).

7. Святокум І.О. Реалізація рекомендацій національних та європейських правозахисних організацій у частині запровадження міжнародного досвіду поліцейської діяльності у сфері дотримання прав і свобод людини під час перебування в місцях несвободи: наук.-метод. рек. / І. О. Святокум – Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2019. 64 с.

8. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Головна. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/strateg-napryam-diyalnosti-na-2022.pdf> (дата звернення: 30.01.2023).

9. Остапенко О. Г. Особливості правничої професії в умовах воєнного стану / О. Г. Остапенко // Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : матеріали круглого столу до Дня юриста, 6 жовтня 2022 р. - Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. - С. 44-46.

10. Доповідь Уряду України за наслідками візиту до України Європейського Комітету із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) 4–13 серпня

2020 року. Харківська правозахисна група. URL: <https://khp.org-/1608364515> (дата звернення: 25.01.2023).

11. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця, 2022. 242 с.

12. Рекомендації громадських організацій щодо обмежень прав людини у воєнний час. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/news/prava-lyudyny-u-voenyui-chas/> (дата звернення: 29.01.2023).

13. Slovo і Dilo. У Мін'юсті розповіли, скільки коштує утримання одного полоненого росіянина. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/02-/novyna/suspilstvo/minyusti-rozpozily-skilky-koshtuye-utrymannya-odnoho-poloneno-rosiyanyna> (дата звернення: 30.01.2023).

14. Константінова Н. COVID за ґратами: правозахисники піддають сумніву офіційні дані. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/covid-sizo-vyaznycia-testuvannia/30982701.html> (дата звернення: 30.01.2023).

15. Байлов А. В., Автухов К. А. Замісна підтримуюча терапія в місцях несвободи: міжнародний досвід. Актуальні питання кримінально-виконавчого права. 2016. Т. 13, № 2. С. 173–183. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1097/zamisna_pidtrimuyucha_terapiya_v_miscyah_nesvobodi_mizhnarodniy_dosvid.pdf?sequence=2 (дата звернення: 22.01.2023).

16. World Health Organization 2022, European Centre for Disease Prevention and Control 2022. HIV/AIDS surveillance in Europe 2022–2021 data : Публікація. 121 с. URL: https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/2022-Annual_HIV_Report_final.pdf (date of access: 30.01.2023).

17. Попередній огляд: місця несвободи в Україні під час війни / Українська Гельсінська спілка з прав людини та ін. Публікація підготовлена організаціями-партнерами за підтримки Коаліції “Україна. 5 ранку”. 2022.

URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/Main_Free_5.pdf (дата звернення: 29.01.2023).

18. Стояцька Г. М Запровадження та функціонування custody records в Україні: філософський аналіз правового потенціалу. Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2022. № 1. С. 102–108. URL: https://web.archive.org/web/20220524030557id_/http://perspektyvy.pdpu.od.ua/1_2022/14.pdf (дата звернення: 24.01.2023).

19. У РФ поширюють відео з розстрілом полонених окупантів: експерт пояснив, що сталося. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/war/rozstril-pri-zdachi-v-polon-viyskoviyu-ekspert-rozviyav-propagandu-rf-12050991.html> (дата звернення: 29.01.2023).

Науковий керівник: к.ю.н., доц. **Остапенко О.Г.**